

Richtgetallen immigratie en maatschappelijk draagvlak

Marcel Lubbers, hoogleraar interdisciplinaire sociale wetenschap: relaties tussen groepen en culturen, aan de Universiteit Utrecht

Aanleiding

Deze wetenschappelijke verkenning is geschreven op verzoek van de Adviesraad Migratie (ACVZ). De vraag was om meer inzicht te geven in het maatschappelijk draagvlak voor migratie en te exploreren wat de relatie is met beleid over richtgetallen. Net als het advies van de ACVZ richt deze verkenning zich zowel op de totale migratie als op richtgetallen voor de specifieke hoofdcategorieën van migratie: arbeidsmigratie, gezinsmigratie, studiemigratie en asielmigratie.

Opzet

Deze verkenning 'Richtgetallen immigratie en maatschappelijk draagvlak' is gebaseerd op kennis uit bestaande literatuur over de publieke opinie ten aanzien van immigratie en migratiebeleid. In de literatuur wordt bij de vraag in hoeverre de bevolking van de ontvangende samenleving welwillend dan wel afkeurend is ten aanzien van immigratie, wel onderscheid gemaakt tussen de immigratiemotieven arbeid en asiel. Maar de omvangrijke categorieën als gezins- en studiemigratie hebben slechts weinig aandacht gehad in onderzoek naar het draagvlak voor migratie.

Deze verkenning richt zich ten eerste op de houdingen ten aanzien van migratie. Wie staat waarom en wanneer welwillend dan wel afkeurend ten opzichte van welke vorm van migratie? Daarbij gaat het om verschillen in de houding die samenhangen met de sociale posities, maar ook om de vraag welke andere attitudes en emoties samengaan met welwillendheid dan wel afkeuring ten opzichte van migratie. Op basis van recente data toont deze verkenning ook in hoeverre de ontvangende samenleving zich op specifieke domeinen, zoals de woningmarkt, zorgen maakt over migratie. Deze verkenning bespreekt ook het vele onderzoek naar de invloed van feitelijke omstandigheden, zoals de omvang van de daadwerkelijke immigratie in een land, op de houding ten aanzien van migratie. Dit wordt zowel onderzocht door landenvergelijkend onderzoek (is in een land met meer immigratie het draagvlak geringer?), door herhalend cross-sectioneel onderzoek (is in een periode met hogere migratieaantallen het draagvlak geringer) en door panelonderzoek (veranderen mensen in hun attitude als het aantal migranten in een land toeneemt?).

Het tweede deel van de verkenning gaat over de inschatting van de bevolking over aantallen migranten. Theorieën over het draagvlak voor immigratie stellen dat aantallen een rol spelen in de houdingen van mensen. Uit onderzoek blijkt echter dat de bevolking veelal niet goed op de hoogte is van de aantallen: vooral mensen die negatief zijn over migratie, overschatten veelal de aantallen. En ook andersom geldt: mensen die denken dat er meer migranten zijn dan feitelijk het geval is, zijn veelal negatiever over migratie. In dit tweede deel wordt de relevantie van (ontbreken van) kennis over aantallen verder uitgewerkt.

Het derde deel richt zich op de vraag in hoeverre iemand van mening is dat immigratie een belangrijk probleem is voor Nederland. Dit blijkt vooral samen te hangen met de hoeveelheid aandacht voor het thema in de politiek en media. Meer aandacht betekent dat meer mensen het als een belangrijk nationaal probleem gaan zien. Dat betekent echter niet dat de houding ten aanzien van immigratie ook verandert.

Het vierde deel behandelt wat er bekend is uit de literatuur over in hoeverre (waargenomen) kenmerken van migranten ertoe doen bij de welwillendheid of afkeuring om migranten toe te laten. Ook wordt hier ingegaan op de voorkeuren die mensen hebben qua beleidsopties. Of mensen richtgetallen een goed idee vinden, daar is in onderzoek niet of nauwelijks expliciet naar gevraagd. Maar er is wel breder onderzoek gedaan naar beleidsvoorkeuren inzake migratie.

In het vijfde deel wordt duidelijk in hoeverre landen waarin richtgetallen zijn ingevoerd, verschillen van Nederland qua draagvlak voor migratie. Het draagvlak in Nederland wordt vergeleken met dat in Oostenrijk, Duitsland, Zweden, het Verenigd Koninkrijk, en voor zover mogelijk Canada.

1. Houdingen ten aanzien van immigratie

Theorie rondom immigratie veronderstelt dat wanneer groepen met elkaar in aanraking komen er veelal een fase van aftasten en ontdekken plaatsvindt, waarna er competitie en conflict zou kunnen ontstaan, voordat er een balans in de verhoudingen ontstaat. Maar de duur van deze processen is van veel zaken afhankelijk en het is ook geen simpel lineair proces. Na een balans in de verhoudingen zou deze ook weer verstoord kunnen raken en teruggaan naar een periode van conflict (o.a. Kalter, 2022). Deze inzichten bestaan al lang en dat laat zien dat spanningen rondom immigratie niets nieuws zijn (zie ook Lucassen & Lucassen, 2018). In de bestudering van houdingen ten aanzien van immigratie, worden vaak ook de houdingen ten aanzien van mensen met een migratieachtergrond bestudeerd, met vraagstukken over vooroordelen en racisme. Relevant daarin is in hoeverre of wanneer groepen die in een bepaald gebied of land als nieuw of anders worden gezien of gedefinieerd, op een gegeven moment niet meer als zodanig worden onderscheiden. De houdingen die er in de bevolking bestaan ten opzichte van groepen die als 'niet-als-ons' worden gezien (migranten dan wel etnische minderheden) in combinatie met hoe mensen staan tegenover de groep die wel als eigen wordt gezien, wordt wel ethnocentrisme genoemd. Wetenschappelijke literatuur over ethnocentrisme en de gerelateerde houding ten aanzien van de komst van nieuwkomers voert terug naar het begin van de twintigste eeuw en heeft een rijke hoeveelheid kennis opgeleverd (Eisinga & Scheepers, 1989; Abdelaaty & Steele, 2022).

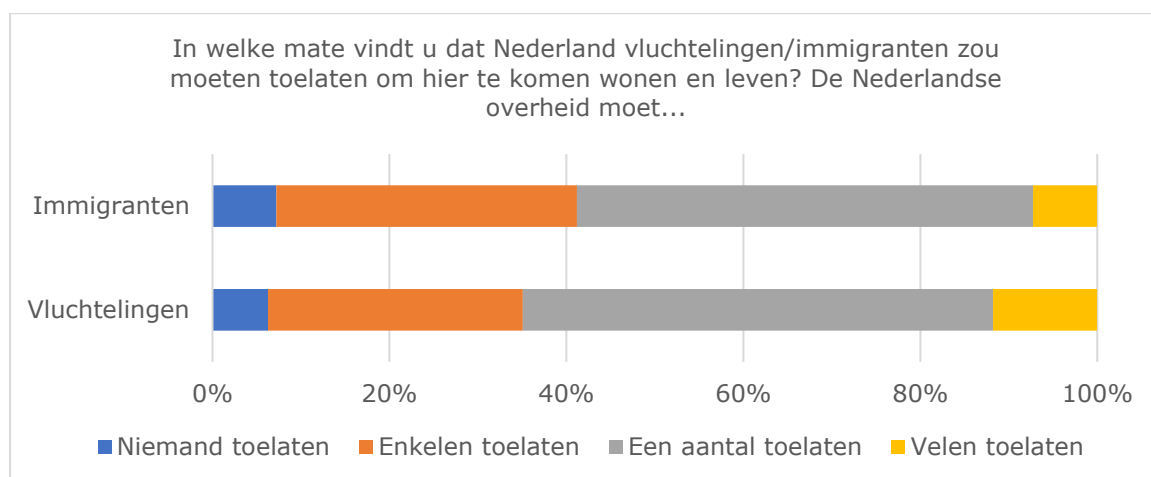
1.1 Studies naar het draagvlak voor immigratie: wat wordt er gemeten?

Om de publieke opinie over immigratie te onderzoeken, is de bevolking een veelheid aan verschillende soorten vragen voorgelegd. Soms werd direct gevraagd of men vindt dat er te veel migranten naar een land komen. In veel onderzoek is de vraag hoe men aankijkt tegen immigratie echter gecombineerd met allerlei andere vragen over immigratie-gerelateerde onderwerpen. Houdingen tegenover de omvang van immigratie, criteria voor immigratie, ervaren dreiging van immigratie en beleidsvragen over immigratie zijn in deze onderzoeken vervolgens samengevoegd tot één schaal. De les die daaruit te leren valt is dat de houdingen van de bevolking op deze vragen kennelijk zo sterk samenhangen, dat deze vragen samen zijn te voegen tot één meting, tot één schaal.

Vaak willen onderzoekers en beleidsmakers ook het onderscheid weten tussen de mate waarin men vanwege economische dan wel vanwege culturele motieven negatief staat tegenover welk aspect van migratie. In de studie van Postmes en collega's (2017) alsook in de metingen van draagvlak in het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB) van het SCP worden houdingen ten aanzien van immigratie, vluchtelingen en beleid daaromtrent zorgvuldig uit elkaar gehaald (Den Ridder, Mensink, Dekker & Schrijver, 2016). Dat levert het beeld op dat de bevolking sterk verdeeld is over het onderwerp: soms is een krappe meerderheid positief over immigratie en de komst van vluchtelingen, soms vindt een krappe meerderheid juist dat er te veel immigranten en vluchtelingen naar Nederland komen.

Een standaardvraag om het draagvlak onder de bevolking te meten is de mate waarin men denkt dat er te veel immigranten zijn in Nederland. De beleidsvertaling van deze vraag wordt ook regelmatig in internationaal onderzoek voorgelegd, alsook bijvoorbeeld in het Nederlandse COB-onderzoek (Den Ridder et al., 2016). Er wordt dan gevraagd in welke mate men vindt dat een land immigranten zou moeten toelaten om in dat land te komen wonen en leven. In een recentelijk landelijk LISS-onderzoek uit 2020 (Hendriks et al., 2021) in Nederland is dat gevraagd voor immigranten en vluchtelingen afzonderlijk (Figuur 1). Hoewel er wat meer draagvlak was voor het toelaten van vluchtelingen is het verschil niet groot. De meerderheid van de bevolking stelt dat een aantal toelaten goed is. Slechts een klein deel van de bevolking stelt dat velen toelaten een optie is. Slechts enkelen toelaten wordt door zo'n 30% gekozen en geen enkele immigrant of geen enkele vluchteling toelaten wordt verkozen door 7% respectievelijk 6%. Het probleem met deze standaardmeting is dat het onduidelijk is hoeveel 'een aantal' daadwerkelijk betekent; het maakt alleen duidelijk dat slechts een heel kleine minderheid de deur helemaal op slot wil houden en een heel kleine minderheid de deur helemaal open wil doen. De meerderheid wenst een bepaalde regulering van het aantal immigranten en vluchtelingen.

Figuur 1. Draagvlak toelaten van immigranten en vluchtelingen

LISS, 2020 (Hendriks, Lubbers & Savelkoul, 2021).

In het Nationaal Kiezers Onderzoek (NKO) van 2021 is aan een representatieve groep kiesgerechtigden gevraagd in hoeverre zij van mening zijn dat er te veel mensen met een immigratieachtergrond in Nederland woonachtig zijn (Jacobs et al., 2021). Daaruit bleek dat een ruime minderheid van 40% het daarmee eens is. In het onderzoek Culturele Veranderingen wordt mensen gevraagd wat ze over het algemeen vinden van het aantal mensen met een andere nationaliteit dat in Nederland woont. Daarop antwoordde tussen 2012 en 2018 in verschillende afleveringen van dat onderzoek zo'n 30% 'te veel' (Den Ridder & Dekker, 2019). In 2016 werd in het Continu Onderzoek Burgerperspectieven gevraagd of men van mening was dat er te veel vluchtelingen naar Nederland komen. Dit werd gevraagd in het vierde kwartaal van 2016, toen

Nederland relatief veel vluchtelingen uit Syrië had opgevangen. Toen was 55% van mening dat er te veel vluchtelingen naar Nederland komen. Ongeveer een even groot percentage was het oneens met de stelling dat Nederland meer vluchtelingen moest opnemen. Een minderheid van 25% wilde zo ver gaan om de grenzen te sluiten voor vluchtelingen. Toch zag ook een meerderheid van ruim 60% het als de morele plicht van Nederland om vluchtelingen op te vangen (Den Ridder et al., 2016). In het Nationaal Kiezers Onderzoek van 2021 werd respondenten eveneens gevraagd in hoeverre zij vinden dat Nederland meer vluchtelingen moet opvangen of juist meer vluchtelingen moet terugsturen (Jacobs et al., 2021). Respondenten konden zich plaatsen op een schaal die liep van 1 tot 7, waarbij 4 het midden vormt. Een krappe meerderheid van zo'n 55% positioneerde zich aan de restrictieve kant, waarmee men uitdrukking gaf aan een voorkeur voor terugsturen van vluchtelingen boven meer vluchtelingen toelaten. Dit zijn bevindingen van net na de verkiezingen van 2021; dus ruim voor de komst van vluchtelingen uit Afghanistan (najaar 2021) en Oekraïne (voorjaar 2022).

Een wat ander, minder restrictief beeld ontstaat wanneer mensen wordt gevraagd of de overheid soepel moet zijn in het afgeven van vergunningen. In het Nederlandse Culturele Veranderingen onderzoek is herhaaldelijk de vraag opgenomen of men vindt dat de Nederlandse overheid soepel moet zijn in het afgeven van verblijfsvergunningen aan mensen die vanwege bepaalde motieven naar Nederland komen. In de Sociale Staat van Nederland publiceerde het SCP dat bijna 90% van de bevolking van mening is dat de overheid enigszins of zeer soepel moet zijn bij het afgeven van vergunningen aan mensen die door de politieke situatie in hun land worden vervolgd; zo'n 50% vindt dat de overheid soepel moet zijn in het geven van verblijfsvergunningen in situaties dat legaal in Nederland levende kinderen van migranten hun toekomstige partner uit het buitenland willen laten overkomen en zo'n 45% aan iemand die in zijn land geen of nauwelijks middelen van bestaan heeft. Al sinds 2008 is de steun hiervoor redelijk stabiel (Den Ridder & Dekker, 2019).

Recentelijk hebben Heath en Richards (2020) op basis van een veelheid van immigratie attitudes, laten zien dat de bevolking te onderscheiden is naar zij die een open houding ten aanzien van immigratie hebben, zij die een gesloten of restrictieve houding hebben en een tussengroep, die immigratie conditioneel benadert: streng ten aanzien van sommige groepen onder sommige condities, soepel ten aanzien van andere groepen onder bepaalde condities. Het indelen van de bevolking louter in een groep die negatief is en een groep die positief is doet dus geen recht aan de grote groep die zich meer in het midden plaatst (Van Dalen, 2022). De grootste groep is gematigd restrictief of gematigd verwelkomend (Albada, Hansen & Otten, 2021). Een vraag die nog onvoldoende beantwoord is, is wie en waarom (wat meer) negatief is onder bepaalde condities, maar (wat meer) positief onder andere condities.

1.2 Verschillen in de bevolking in houdingen ten aanzien van immigratie

Een terugkerende bevinding in onderzoek naar houdingen ten aanzien van immigratie is dat er samenhang is tussen opleidingsniveau en de mate waarin men negatief tegenover de komst van immigranten of vluchtelingen staat. Een hogere opleiding gaat samen met meer draagvlak voor immigratie (Mayda, 2006; Den Ridder et al., 2016; Meuleman et al., 2020; Hatton, 2021; Hendriks,

Lubbers & Scheepers, 2022a). Deze bevindingen worden gestaafd met datasets van specifieke landen zoals Nederland, alsook met landen vergelijkende datasets zoals het Europese Sociale Survey (ESS; Meuleman, Lubbers & Kraaykamp, 2016; Hatton, 2021), het Internationale Sociaal Survey Programma (ISSP) en het Europese Waarden Survey (EVS; Mayda, 2006). Ook sociale klasse-effecten worden nog altijd gevonden – dat is al decennia lang het geval: handarbeiders blijken minder steun te geven aan immigratie dan mensen werkzaam in de dienstensector. Een uitzonderingspositie wordt ingenomen door de zogenaamde sociaal-cultureel specialisten (docenten, beleidsmakers) die beduidend sterker dan andere (hoge) sociale klassen een positieve houding hebben tegenover immigratie (Güveli et al., 2007; Lubbers & Güveli, 2007; Oesch & Rennwald, 2018).

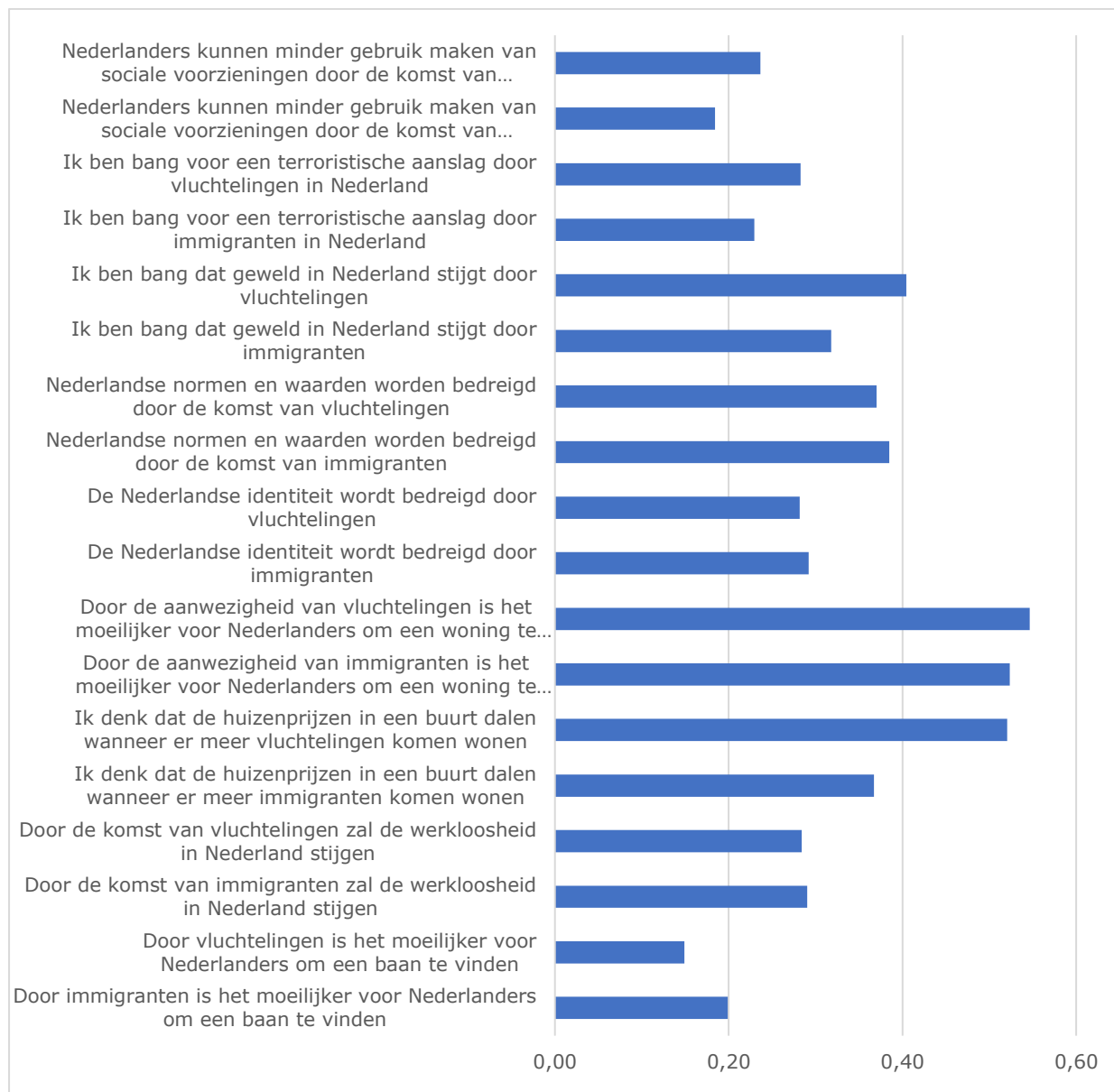
De hoogte van het inkomen blijkt doorgaans een minder sterke rol te spelen dan opleidingsniveau of sociale klasse in het verklaren waarom mensen verschillen in hun houding ten aanzien van immigratie. Waar het de financiële positie betreft is de subjectief waargenomen financiële situatie van groter belang (Hendriks et al., 2022a). Mensen die van mening zijn dat het financieel niet goed gaat op persoonlijk dan wel nationaal niveau, blijken negatiever over de komst van immigranten. Studies uit de sociaal-psychologie laten tevens zien dat algemeen pessimisme, nostalgie, autoritarisme en conservatisme samengaan met negatieve houdingen ten aanzien van immigratie (Sniderman & Hagendoorn, 2009). Emoties als 'bezorgdheid', 'boosheid' en 'angst' worden vooral genoemd door mensen die vonden dat er te veel vluchtelingen naar Nederland kwamen (of die vonden dat de grenzen moesten worden gesloten). Onder de bevolking die vond dat vluchtelingen nog wel welkom waren voerden emoties als 'schaamte', 'machteloosheid' en 'medeleven' de boventoon (Den Ridder et al., 2016). Dit sluit tevens aan bij de bevindingen uit onderzoek dat wantrouwen, niet alleen algemeen maar juist ook politiek wantrouwen, sterk samenhangt met negatieve houdingen ten aanzien van immigratie, immigranten, vluchtelingen of immigratie- en vluchtelingenbeleid (o.a. Postmes et al., 2017).

In veel van de studies die proberen te verklaren waarom de ene bevolkingsgroep negatiever tegenover nieuwkomers staan dan de andere, wordt gewezen op verschillende vormen van dreiging die mensen ervaren, verwoord in de zogenaamde competitie theorieën (Brandt & Crawford, 2019). Er wordt daarbij onderscheid gemaakt tussen economische en culturele dreiging en specifieke vormen van dreiging die te maken hebben met veiligheid, woningmarkt en sociale voorzieningen (Postmes et al., 2017). Deze metingen van ervaren dreiging zijn maar moeilijk uit elkaar te halen, omdat de correlaties zo sterk zijn: als mensen dreiging ervaren op één gebied is de kans groot dat ze dat ook op een ander gebied ervaren. En als ze dat ervaren door de komst van vluchtelingen ervaren ze dat vaak ook door de komst van immigranten. Toch is de mate waarin de bevolking iets van dreiging ervaart behoorlijk verschillend op de deelterreinen. In 2020 hebben Hendriks en collega's (2021) een vragenlijst voorgelegd aan een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking zonder immigratieachtergrond, om inzichtelijk te maken waarom er verschillend draagvlak bestaat tussen het welkom heten van vluchtelingen en immigranten. Daarbij is geëxperimenteerd of de houding afhangt van of mensen het verschil tussen immigranten en vluchtelingen al dan niet kennen. Ook is getest wat het verschil is als een definitie wordt voorgelegd ("Vluchtelingen zijn mensen die zijn gevlucht uit hun land van herkomst vanwege oorlog of vervolging. Zij zijn

beoordeeld door de Nederlandse overheid en erkend als vluchtelingen. Immigranten zijn mensen die uit het buitenland naar Nederland zijn gekomen en toegelaten zijn door de Nederlandse overheid. Ze komen onder andere voor economische redenen, bijvoorbeeld om te werken.”). Geen van deze condities maakte echter een verschil in de ervaren dreiging.

Figuur 2, op de volgende pagina, maakt duidelijk dat de Nederlandse bevolking zonder immigratieachtergrond de minste bedreiging ervaart op het terrein van de economie: 20% denkt dat het moeilijker is om een baan te vinden door de komst van immigranten en 15% door de komst van vluchtelingen. Bijna 30% denkt dat door de komst van immigranten of van vluchtelingen de werkloosheid stijgt. Zo'n 18% denkt dat Nederlanders minder gebruik kunnen maken van sociale voorzieningen door de komst van immigranten en bijna een kwart denkt dat dit een gevolg is van de komst van vluchtelingen. Bij ongeveer een derde van de Nederlandse bevolking zonder immigratieachtergrond heerst het sentiment dat de Nederlandse identiteit dan wel Nederlandse normen en waarden worden bedreigd door de komst van immigranten en vluchtelingen. Zo'n 23% van deze bevolking uitte dat ze bang zijn voor een terroristische aanslag door de komst van immigranten en 28% door de komst van vluchtelingen. Sterker nog is de vrees voor toename van geweld door immigranten (32%) of vluchtelingen (40%). Het sterkste onderscheid dat gemaakt wordt tussen de consequenties van de komst van vluchtelingen dan wel immigranten is op de woningmarkt: van de Nederlanders zonder immigratieachtergrond denkt 52% dat de huizenprijzen dalen door de komst van vluchtelingen, waar 37% denkt dat dit komt door de komst van immigranten. Ruim 50% van de ondervraagden denkt dat het moeilijker is om een woning te vinden door de komst van immigranten. Dat percentage is ongeveer hetzelfde bij de komst van vluchtelingen.

Figuur 2. Proportie onder Nederlanders zonder immigratieachtergrond met ervaren dreiging op deelgebieden, door de komst van immigranten en vluchtelingen, LISS, 2020 (Hendriks et al., 2021).

De dreiging wordt theoretisch beschreven in termen van realistische dreiging en onrealistische dreiging. Hoewel het bewijs voor realistische dreiging veelal ontbreekt, zijn deze associaties tussen immigratie en gevolgen die er zouden zijn hardnekkig en alomtegenwoordig. Vrijwel altijd speelt de discussie rondom deze vormen van dreiging op wanneer immigratie toeneemt en in vrijwel elk Europees land worden deze vormen van ervaren dreiging waargenomen. Wel heeft er een verschuiving plaatsgevonden van vooral economisch-dominante vormen van ervaren dreiging, naar cultureel-geformuleerde vormen van ervaren dreiging, die de boventoon zijn gaan voeren na 9/11 in 2001. In 2016, toen er relatief veel vluchtelingen uit Syrië kwamen, werd ook de zorg over grote culturele verschillen als een van de belangrijkste redenen genoemd waarom men tegen de komst van meer vluchtelingen was (Den Ridder et al., 2016). Dit is relevant, omdat uit onderzoek blijkt

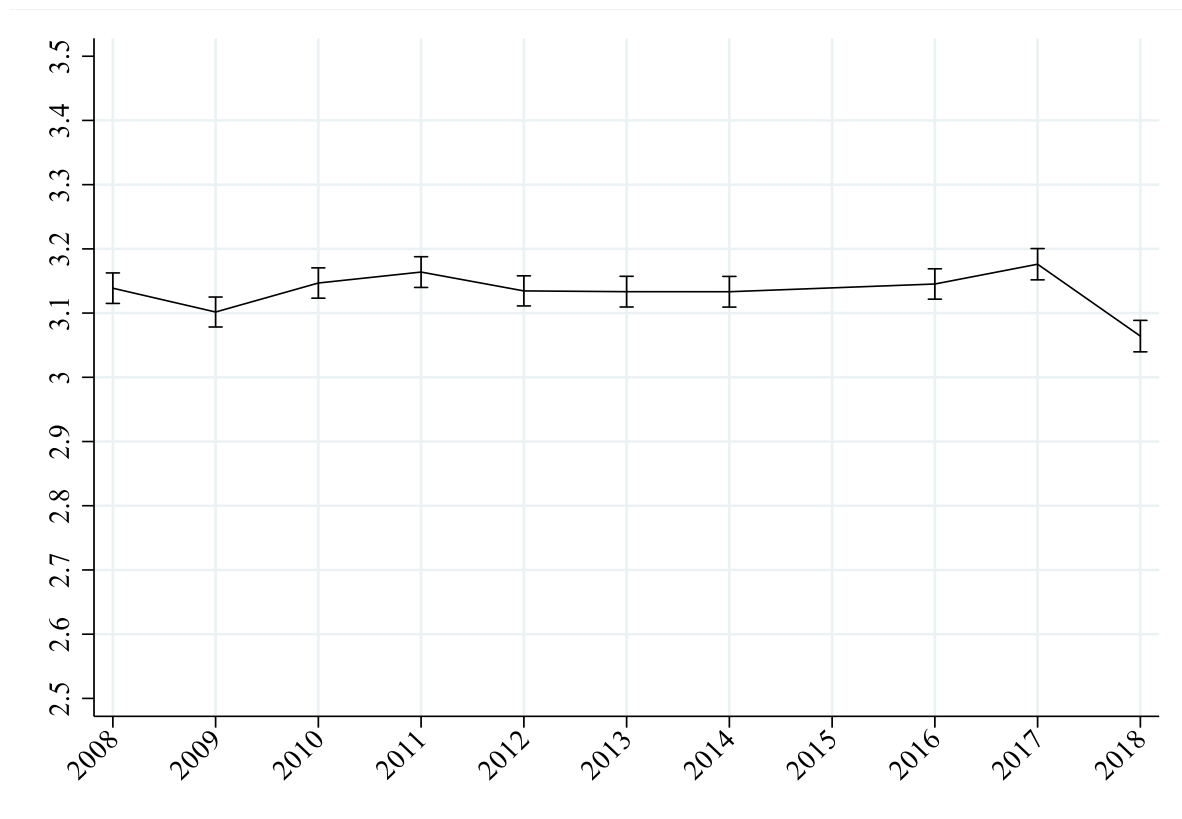
dat ervaren culturele dreiging een sterkere invloed heeft op het stemmen voor anti-immigratie of radicaal-rechtse partijen dan ervaren economische dreiging (Lucassen & Lubbers, 2013). Het gaat dan bijvoorbeeld om de veronderstelling dat vluchtelingen of immigranten anders zouden denken over vrouwen- of homo-emancipatie. In het Continu Onderzoek Burgerperspectieven van 2016 komt naar voren dat Nederlanders vooral denken dat mannelijke vluchtelingen geen respect hebben voor vrouwen (Den Ridder et al., 2016). In 2019 werd gesteld dat de bevolking van Nederland zich vooral zorgen maakt over waargenomen culturele verschillen en verondersteld gebrek aan aanpassing: immigranten zouden de Nederlandse waarden en normen te weinig respecteren (Den Ridder, Miltenburg, Huijnck & Van Rijnberk, 2019). Von Harmanni en Neumann (2019) stellen dat vooral respondenten die een koppeling maken tussen immigratie en criminaliteit in Duitsland sterker tegen de komst van vluchtelingen zijn. En zij benadrukken dat deze migratie-criminaliteit koppeling een terugkerend thema is in de discussie rondom migratie. Dat in het LISS-onderzoek uit 2020 de woningmarkt zo duidelijk naar voren komt als een issue, lijkt te koppelen te zijn aan de krapte op de woningmarkt. Ook in onderzoek in Duitsland komt dat naar voren, waar men de negatieve impact van immigratie op de woningmarkt sterker is gaan onderschrijven sinds 2012, maar een veronderstelde negatieve impact van immigratie op problemen op scholen juist minder sterk waargenomen wordt (Bertelsmann Stiftung, 2022).

Gravelle (2018) stelt dat het onderzoek naar houdingen ten aanzien van immigratie en vluchtelingen en het beleid daaromtrent weinig ontwikkeld is in Canada, zeker in vergelijking met Europa. In de studie uit 2018 wordt gevonden dat ervaren economische dreiging vooral een rol speelt bij weerstand tegen immigratie, terwijl ervaren culturele dreiging in Canada een sterkere rol speelt in weerstand tegen de opvang van vluchtelingen. Donnelly (2017) voerde een grootschalig survey uit in Canada en vond dat de publieke opinie over immigratie weinig afwijkt van die in Europa en de Verenigde Staten.

1.3 De stabiliteit van houdingen ten aanzien van immigratie

De laatste jaren is er steeds meer onderzoek gedaan naar de veranderingen in houdingen tegenover immigratie en naar veranderingen in de mate waarin de bevolking een soepeler dan wel restrictiever immigratiebeleid voorstaat. Een van de assumpties daarbij was dat immigratiehoudingen fluctueren en te beïnvloeden zijn. Gebaseerd op het Nederlands LISS panel-onderzoek concluderen Hendriks en collega's (2022a) dat de houding ten aanzien van immigratie tussen 2008 en 2018 opvallend stabiel is gebleven (Figuur 3). Dit betekent dat onder een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking die tussen 2008 en 2018 elk jaar opnieuw dezelfde vragen over immigratie hebben beantwoord er vooral stabiliteit was.

Figuur 3. Gemiddelde op een schaal van 1 tot 5 in de negatieve houding ten aanzien van migranten.

Bron: LISS Panel 2008-2018, N = 22,528 metingen van 4060 respondenten.
Uit: Hendriks et al. (2022a).

Noot: de schaal bestaat uit een gemiddelde op de volgende items: 'In Nederland wonen te veel mensen met een migratieachtergrond', 'Het is goed als een samenleving bestaat uit mensen van verschillende culturen', 'Een wijk gaat er niet op vooruit als er veel mensen met een migratieachtergrond komen wonen', 'Het moet makkelijker worden om in Nederland asiel te krijgen', 'Legaal aanwezige buitenlanders moeten dezelfde rechten op sociale zekerheid hebben als Nederlanders'. (Betrouwbaarheid van de schaal (Cronbach's alpha) = 0,79)

Ook in het regelmatig herhaalde Culturele Veranderingen onderzoek van het SCP komt die stabiliteit naar voren. In de Staat van Nederland 2019 wordt geconcludeerd dat opvattingen over immigranten stabiel waren in de periode 2008-2018 (Den Ridder & Dekker, 2019). En deze stabiliteit is niet uniek voor de Nederlandse situatie. Op basis van negen hoogwaardige panel-datasets (waarin respondenten dus over de tijd gevolgd zijn en zij herhaaldelijk hun houding ten aanzien van immigratie te kennen hebben gegeven) concluderen Kustov, Laaker en Reller (2021) dat houdingen maar weinig veranderen, ondanks de economische crisis en ondanks de crisis in Syrië die in de periode waarin het onderzoek gehouden werd hebben plaatsgevonden. Dit betekent dat veranderingen in de omstandigheden niet zonder meer leiden tot veranderingen in de houdingen. Ook Stockemeyer en collega's (2020) laten zien dat er voor en na de periode dat de meeste Syriërs naar Duitsland vluchtten er weinig verschil was in houdingen ten aanzien van immigratie en opvang van vluchtelingen in Duitsland. Het Nederlandse Continu Onderzoek Burgerperspectieven laat tussen 2008 en 2018 ook een verrassend stabiel beeld zien in de verhouding tussen het deel van de bevolking dat het (zeer) oneens is met de stelling dat Nederland een prettiger land zou zijn als er

minder immigranten zouden wonen en het deel van de bevolking dat het hier (zeer) mee eens is: beide groepen zijn ongeveer even groot (Den Ridder, Boonstoppel & Dekker, 2018).

Dat uit dit onderzoek naar voren komt dat men nauwelijks verandert, betekent niet per se dat mensen denken dat hun eigen houding stabiel is, of dat de publieke opinie stabiel is. Uit onderzoek bleek dat mensen niet goed zijn in het inschatten van hun houding vijf of tien jaar geleden (Jaspers, Lubbers & De Graaf, 2009). Deels komt dat doordat mensen denken dat ze meer veranderd zijn dan daadwerkelijk het geval is; deels omdat ze denken dat de samenleving een bepaalde kant uit ontwikkeld is. Daarbij zij ook opgemerkt dat mensen weliswaar redelijk stabiel kunnen zijn in hoe zij die een door de tijd heen herhaalde vraag beantwoorden (helemaal mee eens of helemaal mee oneens), maar dat de betekenis van datzelfde antwoord op dezelfde vraag wel veranderd kan zijn.

In het Nationaal Kiezers Onderzoek van 2021 is de respondenten gevraagd of hun mening veranderd is sinds de verkiezingen van 2017. Voorgelegd is of ze anders aankijken tegen de vraag of immigranten hun eigen cultuur mogen behouden dan wel zich aan moeten passen aan de Nederlandse samenleving. En of men veranderd is in de mening dat er te veel mensen met een immigratieachtergrond in Nederland wonen. Ook is gevraagd of men denkt dat de Nederlandse samenleving als geheel veranderd is op deze onderwerpen.

Ondervraagden denken vooral dat zij zijn opgeschoven naar de houding dat immigranten zich moeten aanpassen en naar de houding dat er te veel immigranten in Nederland zijn, of ze denken dat ze stabiel zijn gebleven. Een groter percentage is van mening dat het gemiddelde van alle Nederlanders is opgeschoven naar de positie van aanpassen en de mening dat er te veel immigranten in Nederland zijn. Men denkt dus in sterkere mate dat anderen (Nederlanders als geheel) zijn veranderd (beide kanten uit) dan dat men zelf denkt te zijn veranderd.

Tabel 1. Ingeschatte verandering van individu en samenleving in houdingen

		% Dat denkt er meer mee eens te zijn	% Dat denkt dat er geen verandering is	% Dat denkt er minder mee eens te zijn
"Immigranten moeten zich aanpassen"	Ingeschatte verandering <u>respondent</u>	46	46	8
	Ingeschatte verandering <u>samenleving</u>	51	27	22
"Te veel immigranten"	Ingeschatte verandering <u>respondent</u>	37	54	9
	Ingeschatte verandering <u>samenleving</u>	59	26	15

Bron: NKO 2021 (Jacobs et al., 2021)

1.4 Conditie waaronder het draagvlak voor immigratie varieert

Onderzoek heeft zich sterk gericht op welke contextuele omstandigheden mensen vatbaarder maken voor negatieve houdingen ten aanzien van immigratie. Daarbij lag de focus vaak op economische omstandigheden, maar er is weinig evidentie dat minder gunstige economische omstandigheden samengaan met een sterkere weerstand tegen immigratie. Het is eveneens onduidelijk of de daadwerkelijke omvang van de immigratie samenhangt met houdingen ten aanzien van immigratie. Hatton (2021) komt wel tot de conclusie dat een toename van het aantal immigranten per hoofd van de bevolking ervoor zorgt dat mensen het onderwerp immigratie belangrijker gaan vinden, maar hij concludeert niet dat mensen dan ook een restrictiever beleid voorstaan. Wel laat deze studie zien dat in landen waarin het totale aandeel van de bevolking met een immigratieachtergrond hoger is, men een restrictiever beleid voorstaat. Czymara en Schmidt-Catran (2017) suggereren dat impactvolle (negatieve) gebeurtenissen de bereidheid om vluchtelingen op te vangen doet verlagen, zoals de gebeurtenissen in de nieuwjaarsnacht in Keulen in 2015. Dat lijkt erop te wijzen dat het tempo van immigratie een rol speelt, maar ook daar is maar weinig bewijs voor. Ook hier lijkt te gelden dat de houdingen ten aanzien van immigratie maar weinig veranderen. Wat wel verandert is de onderkenning van de urgentie van het probleem, hoe belangrijk mensen het onderwerp vinden en dat men eerder overgaat tot acties om er iets aan te doen. In een meta-analyse op basis van 55 studies waarin de relatie tussen de omvang van immigratie en de houdingen ten aanzien van immigratie is onderzocht, wordt geconcludeerd dat *"The evidence that there is a relationship between the actual size of an immigrant group and anti-immigrant prejudice is weak."* (Pottie-Shirman & Wilkes, 2017). Als er al een effect is, dan is het gepercipieerde aantal immigranten van

groter belang dan het daadwerkelijk aantal immigranten. Ook de recente studie van Gorodzeisky en Semyonov (2020) laat zien dat de gepercipieerde inschatting van het aantal immigranten een grotere rol speelt bij het begrijpen van houdingen ten aanzien van immigratie dan het daadwerkelijke aantal immigranten.

2. De inschatting van het aantal immigranten

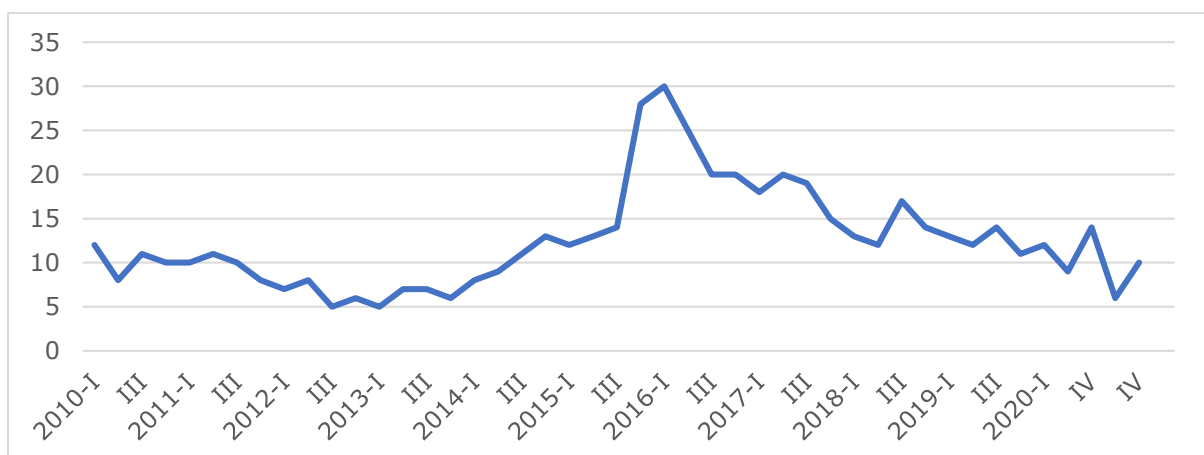
De meerderheid van de bevolking schat het aantal immigranten in een land onjuist in. Het gaat daarbij om het geschatte aandeel van de bevolking dat niet in het land geboren is. In Nederland zou het gaan op een overschatting door 65% van de bevolking zonder immigratieachtergrond en een onderschatting door zo'n 25% van de bevolking zonder immigratieachtergrond (Gorodzeisky & Semyonov, 2020). Een reden van de overschatting kan zijn dat mensen bij immigranten ook denken aan de tweedegeneratie immigranten, waarnaar veelal verwezen wordt in de Nederlandse (beleids)context. Als in Nederland het percentage inwoners met een immigratie*achtergrond* wordt besproken gaat het immers vaak over de eerste en tweede generatie. Onderzoek laat overigens wel zien dat er een samenhang bestaat tussen objectieve en gepercipieerde cijfers: in landen waar het aantal immigranten hoger is en in tijden waarin de immigratiecijfers hoger zijn, schat de bevolking ook in dat de immigratie hoger is. Maar die mensen die het aandeel overschatten hebben het meest bezwaar tegen immigratie en zijn voorstander van het meest restrictieve immigratiebeleid. Deze relatie loopt mogelijk andersom: als mensen ervaren dat immigranten een dreiging vormen of als mensen racistisch zijn, overschatten ze veelal het aantal immigranten (Laméris, Kraaykamp, Ruiters & Tolsma, 2018). Hopkins, Sides en Citrin (2019) laten zien dat mensen geen aanpassing maken in hun houding ten aanzien van immigranten als zij in experimenten de juiste informatie krijgen over het aantal of aandeel immigranten. Daaruit concluderen de onderzoekers dat een overschatting eerder een gevolg is van negatieve attitudes ten aanzien van immigratie dan andersom.

De inschatting van het aantal immigranten op nationaal niveau is deels een weerspiegeling van de ervaringen van mensen op lokaal niveau, ook met de contacten die ze hebben met immigranten (Laméris et al., 2018). Iemand die in een sterk diverse buurt of wijk woont en leeft, zal het aantal immigranten hoger inschatten. Kunovich (2017) laat voor de Amerikaanse context zien dat lokale aanwezigheid van een bepaalde groep samengaat met een hogere inschatting van de aantallen van die specifieke groep, ook buiten de directe woonomgeving. Ook in Nederland is gevonden dat er bijzonder veel variantie bestaat in de inschatting van het aantal migranten in de eigen buurt; deze verscheidenheid bestaat dus ook *binnen* buurten (Laméris et al., 2018). In de studie bleek dat het aandeel inwoners met een niet-westerse (de term zoals gebruikt in het onderzoek) immigratieachtergrond (eerste en tweede generatie) sterker overschat werd dan het aandeel inwoners met een westerse immigratieachtergrond. Als er in aangrenzende buurten meer immigranten woonden, schatte men het aandeel immigranten hoger in; niet alleen de directe woonomgeving was van belang, maar dus ook de aangrenzende buurten. Ten slotte werd het aandeel immigranten overschat in buurten die economisch zwakker waren en waar meer criminaliteit plaatsvond.

Voor Europa is gevonden dat ouderen, mensen in witte-boorden-banen en mensen die wonen op het Europese platteland het aandeel immigranten in hun land lager inschatten dan jongeren, handarbeiders en mensen in de steden (Gorodzeisky & Semyonov, 2020). Ook hoger opgeleiden schatten het percentage immigranten lager in. Zij schatten het aandeel niet alleen vaker lager, maar ook vaker juist in. In een recente gepresenteerde maar nog niet gepubliceerde studie op basis van gegevens van het Europees Sociaal Survey wordt geconcludeerd dat daarnaast ook politieke belangstelling bijdraagt aan een juiste perceptie van het aantal immigranten. Een sterker gebruik van de (nieuws)media gaat daarentegen juist in sterkere mate samen met een onjuiste inschatting van het aandeel immigranten (Steinmann & Lubbers, 2022). Steinmann en Lubbers (2022) vinden bovendien dat bij een inclusief migratiediscours in de politiek, de overschatting van het aandeel immigranten minder sterk is: dit lijkt erop te wijzen dat de mate waarin het onderwerp immigratie wordt geproblematiseerd een rol speelt in de houdingen die mensen ertegenover hebben.

3. Immigratie zien als een belangrijk probleem

Er lijkt steeds meer consensus te zijn over de bevinding dat houdingen ten aanzien van immigratie niet snel of gemakkelijk veranderen. Maar wat wél verandert is de mate waarin mensen al dan niet vinden dat immigratie een belangrijk probleem is in de samenleving. Het gaat dan vooral over de manier waarop mensen onderwerpen prioriteren als belangrijk probleem. De vraag die mensen wordt voorgelegd is over welke onderwerpen zij zich het sterkst zorgen maken. Tijdens de economische crisis was dit in de meeste landen 'werkloosheid en de economie'; ten tijde van de toename van het aantal Syrische vluchtelingen was dit in veel landen 'immigratie en asiel'. Ook in Nederland werd het onderwerp immigratie en asiel vijf kwartalen op rij het meest genoemd als belangrijk probleem in Nederland (Den Ridder & Dekker, 2019). In Figuur 4 staat de ontwikkeling in het percentage van de bevolking in Nederland dat immigratie en asiel als groot probleem van Nederland beschouwt.

Figuur 4. Percentage dat immigratie en asiel als behorend tot de grootste problemen van Nederland beschouwt – Bron: Den Ridder & Dekker, 2019; Den Ridder et al., 2021 (Gevraagd is: 'Wat vindt u op dit moment de grootste problemen in ons land? Waar bent u zeer negatief of boos over of waar schaamt u zich voor als het om de Nederlandse samenleving gaat?').

In de verklaring waarom mensen verschillen in de mate waarin zij het onderwerp immigratie zien als belangrijk(st) probleem, zien we een soortgelijk beeld als bij de verklaring van de houding ten aanzien van immigratie. Mensen met een hogere opleiding zien het onderwerp immigratie minder sterk als een belangrijk probleem voor het land; als zij dat doen dan juist vaker in relatie tot discriminatie en intolerantie. Handarbeiders maken zich in sterkere mate zorgen over immigratie dan mensen die werkzaam zijn in de dienstensector. Dat geldt ook voor werkloze beroepsbevolking en mensen die niet werkzaam zijn dan wel met pensioen zijn (Lancee & Pardos-Prado, 2013). Immigratie als belangrijkste probleem voor het land ervaren komt vaker voor bij mensen die ontevreden zijn over hun inkomen, en die zich zorgen maken over de persoonlijke en nationale economische situatie (Czymara & Dochow, 2018). Dit sluit aan bij de studie van Lancee en Pardos-Prado (2013) waarin 'algemene tevredenheid met het leven' een verklaring is voor meer of minder zorgen over het onderwerp immigratie: naarmate er meer tevredenheid is met het leven, zijn de zorgen over immigratie minder sterk.

De mate waarin mensen immigratie als een belangrijk probleem zien en de mate waarin mensen negatief staan tegenover immigratie, hebben consequenties voor hun politieke voorkeuren. Het is al lange tijd duidelijk dat negatieve houdingen ten aanzien van immigratie samengaan met het stemmen op partijen die kritisch staan tegenover immigratie of die ertegen zijn. Maar deze houdingen zijn, zoals we zagen, behoorlijk stabiel en dus kunnen ze niet de fluctuaties in de steun aan deze partijen verklaren. Uit onderzoek blijkt echter dat wanneer kiezers immigratie als het belangrijkste probleem zien, zij óók vaker stemmen op partijen die kritisch staan tegenover immigratie of die ertegen zijn, ook als hun houding tegenover immigratie niet erg negatief is. De attitude tegenover immigratie verandert niet zomaar als men zich minder zorgen maakt over immigratie, zoals ook is gevonden in het Continu Onderzoek Burgerperspectieven: 'Het is dus niet zo dat men meer openstaat voor vluchtelingenopvang nu de zorgen om immigratie en integratie wat meer naar de achtergrond zijn verdwenen' (Den Ridder, Boonstoppel & Dekker, 2018). I&O-research (2022) komt in september 2022 andersom tot een vergelijkbare conclusie: als het onderwerp immigratie weer prominenter op de agenda staat, meer dan de stikstofcrisis, dan groeit een partij als JA21 in de peilingen, ten koste van BBB.

Kortom: de mate waarin een onderwerp de politieke agenda domineert, in combinatie met de mate van media-aandacht, hangt samen met de mate waarin de bevolking het als een belangrijk probleem ziet. Steeds meer onderzoekers bestuderen daarom de rol die het politieke discours en de media spelen bij het verkrijgen van informatie rondom immigratie. Van Klingeren en anderen (2015) zien dat media mede bepalen waarover mensen zich zorgen maken: zij vonden voor Nederland dat meer aandacht in de media voor het onderwerp immigratie samengaat met meer zorgen rondom migratie. Maar als een groter aandeel van deze mediaberichten positief geframed is, maken mensen zich juist minder zorgen. Czymara en Dochow (2018) laten voor Duitsland ook zien dat toenemende aandacht van de media voor het onderwerp immigratie samengaat met grotere zorgen over dit onderwerp. De precieze causale volgorde is lastig te bepalen. Eberl en collega's (2018) stellen op basis van een literatuuronderzoek over de invloed van media op houdingen ten aanzien van immigratie, dat in de media het onderwerp 'immigratie' vaak probleem- en conflict-gerelateerd wordt behandeld; sterke blootstelling aan zo'n media-discourse versterkt de zorgen die mensen hebben over immigratie,

draagt bij aan een negatieve evaluatie van immigratie en leidt tot stereotypen van immigranten. Liebe et al. (2018) concluderen dat een minderheid van de bevolking verandert in houdingen ten aanzien van immigratie en asiel over de tijd, maar dat het deel dat dit doet wordt beïnvloed door publieke debatten in de media en politiek, en door gebeurtenissen waarbij immigranten en vluchtelingen positief dan wel negatief in het nieuws komen. Dit sluit aan bij onderzoek van Helbling et al. (2016) en Czymara (2020) die bevinden dat een sterker exclusief politiek discours over immigratie samengaat met een negatievere publieke opinie over immigranten. Het sterker aanzetten en framen van immigratie als probleem, zal dan bijdragen aan het sterker ervaren van immigratie als probleem. Onderzoek naar de politisering van het migratieonderwerp stelt dat de combinatie van factoren van gebeurtenissen en veranderingen op het terrein van immigratie, politieke tegenstellingen en media-aandacht, de zorgen rondom het onderwerp beïnvloedt en de ervaren dreiging kan doen toenemen. Acut menselijk drama, zoals een oorlog en vluchtende mensen, sluit aan bij compassie voor vluchtelingen, die, zoals uit onderzoek blijkt, in grote mate aanwezig is onder de bevolking. Bij negatieve gebeurtenissen (zoals de nieuwjaarsnacht in Keulen) of als de situatie langduriger is dan verwacht (Kosowicz, 2022; Edogan, 2022), of als men waarneemt dat de overheid geen controle (meer) heeft of *overruled* wordt door een overkoepelende instantie (op lokaal niveau door de nationale overheid, op nationaal niveau door de EU) (Banulescu-Bogdan, 2022), dan lijkt het erop dat de zorgen de boventoon gaan voeren. Een groep die gematigd positief is, zou dan gematigd negatief kunnen worden; de groepen die negatief zijn, zullen eerder worden gemobiliseerd om hun ontevredenheid te uiten.

4. Kenmerken van immigratie en immigranten die een rol spelen bij het draagvlak voor immigratie en de keuze voor beleidsopties

Hoewel allerlei metingen van immigratie sterk met elkaar samenhangen, maakt een deel van de bevolking toch onderscheid naar kenmerken van immigratie en immigranten. Dit werd recentelijk ook duidelijk in de discussie rondom de opvang van vluchtelingen uit Oekraïne, waartegen mensen minder weerstand hebben dan tegen de opvang van vluchtelingen uit Syrië. Mensen die bezwaar hebben tegen de opvang van vluchtelingen uit Oekraïne, zullen dat naar verwachting ook hebben tegen de opvang van asielzoekers uit Syrië; mensen die ruimhartig zijn in de opvang van Syriërs, zullen dat naar alle waarschijnlijkheid ook zijn bij Oekraïners. Van de groep die onderscheid maakt is de vraag: op basis waarvan doen zij dat?

Waar het de komst van vluchtelingen betreft, laten een vignetten-studies zien dat mensen die vluchten vanwege economische motieven op een minder ruimhartige ontvangst kunnen rekenen dan mensen die vluchten vanwege politieke, religieuze of etnische vervolging (Bansak, Hainmuller & Hangarten, 2016; Czymara & Catran-Schmidt, 2017; Von Harmanni & Neumann, 2019). Een van de onderzoeken vond plaats in meerdere Europese landen (waaronder Nederland), waar de bevolking in meerderheid niet-religieus of christelijk is. Moslimvluchtelingen hadden een beduidend lagere kans op acceptatie dan christenen of agnosten. Deze bevinding werd ook gedaan in een soortgelijk onderzoek in Duitsland (Czymara & Catran-Schmidt, 2017). Dit verklaart de sterkere steun voor opvang van Oekraïners dan voor Syriërs, ondanks dat een deel van de laatste groep ook niet-Moslim is. Gecontroleerd voor andere kenmerken van vluchtelingen (zoals religieuze denominatie), werd

gevonden dat de bevolking in Europa geen onderscheid maakt tussen vluchtelingen uit Oekraïne en uit Syrië. Het beeld dat we nu in de samenleving zien, had voorspeld kunnen worden met de bevindingen uit 2016: de associatie die toen gelegd wordt tussen 'Syriërs' (en Afghanen) en 'een moslim-achtergrond', leidt tot minder steun voor de opvang van Syriërs dan voor opvang van Oekraïners.

Naast religie speelt ook gender van vluchtelingen een rol. Alleenstaande mannen worden minder ruimhartig welkom geheten dan vrouwen en families (Bansak et al., 2016). Ook dit lijkt een deel van het verschil in de houding ten aanzien van vluchtende Syriërs en vluchtende Oekraïners te kunnen verklaren. In de beginfase van de vluchtelingenstroom uit Syrië leken er immers vooral mannen te komen, en uit Oekraïne vooral vrouwen en kinderen. Vluchtelingen met inconsistenties in hun vluchtverhaal worden minder welkom geheten, zo blijkt uit het onderzoek van Bansak et al. (2016). Daarnaast is er meer steun voor het welkom heten van vluchtelingen die al de taal spreken van het land waar ze asielaanvragen (hoewel dat voor het Nederlands uitzonderlijk zal zijn), en als vluchtelingen kwetsbaarder zijn (als zij slachtoffer zijn van marteling, geen verdere familie meer hebben of een aandoening hebben).

In een studie uit 2021 is specifieker ingegaan op de vraag welk asielbeleid men voorstaat (Jeannet, Heidland & Ruhs, 2021). Dit is uitgevoerd in een achttal Europese landen (waaronder Oostenrijk, Duitsland en Zweden; Nederland ontbreekt hier). De patronen in de afzonderlijk landen verschillen niet veel van elkaar. De auteurs concluderen dat de Europese bevolking over het algemeen bereid is om asiel te verlenen; ze kiezen niet altijd voor de meest restrictieve beleidsoptie. Echter, als de onderzochte populaties de keuze wordt voorgelegd tussen een asielbeleid zonder maximaal aantal versus een asielbeleid met een richtgetal, waarbij een maximaal aantal asielaanvragen per jaar is geformuleerd, kiest men in sterkere mate voor het laatste. Daarbij is buiten beschouwing gelaten in hoeverre het weren van vluchtelingen na het bereiken van het richtgetal tot commotie zou kunnen leiden, of in strijd is met internationale verdragen.

Uit het onderzoek blijkt verder dat er weinig steun is voor het in sterke mate verdelen van vluchtelingen over landen. Liever ziet men dat dit in geringe mate of helemaal niet gebeurt. Ook is men geen voorstander van Europese bemoeienis bij beslissingen over asielaanvragen. Financiële steun aan landen buiten Europa die vluchtelingen opvangen vindt men alleen te prefereren als er afspraken met betreffend land worden gemaakt over hoe de komst van vluchtelingen naar Europa kan worden beperkt. Geen financiële steun krijgt de voorkeur boven financiële steun zonder dergelijke afspraken. De onderzochte Europeanen zijn er voorstander van om familiehereniging te laten plaatsvinden onder de conditie dat asielzoekers zelf de kosten van levensonderhoud kunnen dragen. Toch is er meer steun voor onconditionele toelating van gezinsleden dan de beleidsoptie 'asielzoekers kunnen geen familieleden laten overkomen' (Jeannet et al., 2021).

Ook in Nederland is gevonden dat de meerderheid (63% in 2016; 60% in 2022) vindt dat Nederland een morele plicht heeft om mensen die vluchten voor oorlog of vervolging op te vangen, waarbij wederkerigheid een belangrijke rol speelt: iemand zou zelf ook opgevangen willen worden als de situatie andersom was. Maar omdat een grote groep dacht dat veel vluchtelingen eigenlijk vanwege economische motieven naar Nederland komen, kon het in 2016, tijdens de piek van de

vluchtelingenstroom uit Syrië, toch zo zijn dat een meerderheid tegen het opnemen van méér vluchtelingen was (Den Ridder et al., 2016). Iets soortgelijks zien we naar voren komen in opinieonderzoek van I&O Research (2022) in opdracht van de NOS in september 2022. Ook nu weer ziet 60% het als een morele plicht om vluchtelingen op te vangen en onderschrijft 61% de algemene beleidsuitgangspunten over opvang van mensen die vluchten. Maar in onderzoek van Ipsos (2022) dat in dezelfde maand plaatsvond, vindt een meerderheid toch dat het beleid strenger zou moeten.

Een terugkerende discussie bij de opvang van asielzoekers en/of vluchtelingen in Nederland, is de grootte van de opvanglocatie in verhouding tot de omvang van de bevolking waar een opvanglocatie wordt geopend. In 2006 lieten Lubbers en collega's zien dat de mate van steun van opvang sterk varieert met de grootte van een asielzoekerscentrum. Er was beduidend meer weerstand tegen een opvanglocatie voor 500 asielzoekers dan tegen een locatie voor 50 asielzoekers. Vooral mensen met een hoger inkomen en ouderen maakten een andere evaluatie op basis van grootte (met minder weerstand tegen een klein centrum en meer weerstand tegen een groot centrum). Opvallend was dat in buurten waar destijds al een azc was, er minder weerstand bestond tegen een azc. Ook Zorlu (2016) vindt weinig weerstand onder respondenten die binnen een straal van tien kilometer van een azc wonen, en dat de weerstand niet groter is als mensen dichterbij wonen. Een natuurlijk experiment in Duitsland in 2016, waarin werd onderzocht of er een verschil was in de houdingen tegenover vluchtelingen tussen buurten met of zonder azc, leert dat houdingen niet negatiever zijn in buurten met een azc (Deiss-Helbig & Remer, 2022). Alleen wanneer er op buurtniveau een sterke toename was in het aantal vluchtelingen dat er werd gehuisvest, was de houding over opvang negatiever.

De les die hieruit te leren valt is dat over het algemeen de steun voor asielopvang ruim is, maar dat de komst van vooral grotere opvanglocaties tot meer weerstand zal leiden. De weerstand is dan gekoppeld aan issues waar men op dat moment knelpunten ervaart, zoals de woningmarkt of veiligheid. Ook in het onderzoek van I&O in opdracht van de NOS in september 2022 komt naar voren dat er beduidend meer steun is voor centra van beperkte omvang. Ook andere condities vergroten de steun: opvang van gezinnen, afspraken over hoe lang het azc er blijft, een eerlijke verdeling over gemeenten, en dat er ingegrepen wordt bij overlast.

De mate waarin men onderscheid maakt in houdingen ten aanzien van migranten en asielzoekers is onlangs ook bestudeerd in het licht van de NIMBY (Not In My Backyard)-literatuur. Hendriks et al. (2022b) laten zien dat men over het algemeen meer weerstand tegen immigranten en asielzoekers in de buurt heeft dan op nationaal niveau. Hoewel een groot deel van de bevolking geen onderscheid maakt tussen nationaal of lokaal, maakt ongeveer een derde dat verschil wel. Vooral huizenbezitters en mensen met kinderen in het huishouden blijken restrictiever in de houding als het om lokaal beleid gaat. Waargenomen dreiging van veiligheid en consequenties op de woningmarkt verklaren deze andere houding tegen de komst op lokaal niveau in vergelijking met de houding op nationaal niveau. Hierbij lijkt ook te gelden dat problemen bij issues waar men op dat moment sowieso knelpunten ervaart, al snel worden gezien als een bevestiging van de gevreesde relatie.

Er is veel recent onderzoek naar draagvlak voor de opvang van asielzoekers. Minder aandacht is er voor de condities voor het draagvlak voor immigratie. Onderzoek in de traditie van etnische distantie

en sociale distantie heeft laten zien dat mensen meer moeite hebben met immigratie uit herkomstregio's die in cultureel opzicht naar hun idee meer verschillen. Dat wordt bestendigd in onderzoek waaruit blijkt dat weerstand tegen immigranten die zich als moslim identificeren of uit moslim-meerderheid-landen komen, beduidend sterker is (Heath & Richards, 2020; Gusciute et al., 2021).

Green (2009) onderzocht, op basis van het Europees Sociaal Survey (ESS) of *acquired* (verworven) kenmerken (arbeidsmarktvaardigheden, taalvaardigheid, hoger opleidingsniveau en toewijding aan de gebruiken en gewoonten in het land van bestemming) als relevante criteria werden beschouwd om immigranten toe te laten. Deze werden vergeleken met het belang van enkele *ascribed* (toegeschreven) kenmerken (religie en huidskleur). Ook hier werd gevonden dat vooral een hoger opleidingsniveau het belang dat men hecht aan alle criteria verkleint. Verder werd gevonden dat naarmate men ouder is, men meer waarde hecht aan alle toelatingscriteria. Mensen die wonen in dorpen en op het platteland hechten meer waarden aan de *ascribed* kenmerken dan mensen in de steden.

Heath en Richards (2020) hebben deze criteria afzonderlijk uitgesplitst naar de landen waar deze onderzocht zijn. In Nederland wordt vooral toewijding aan de manier van leven in Nederland van belang gevonden voor immigratie naar Nederland (83% van de ondervraagden vindt dat van belang). Ook het leren van de taal wordt breed gedragen (80%). Het hebben van arbeidsmarktvaardigheden die Nederland nodig heeft vindt 65% van belang en goede opleidingskwalificaties vindt 61% van belang. Als expliciet gevraagd wordt of een christelijke religieuze achtergrond ertoe doet, geeft 9% van de ondervraagden aan dat van belang te vinden en nog eens 5% discrimineert naar huidskleur.

In het Culturele Veranderingen onderzoek uit 2017/18 werd gevraagd welke kenmerken volgens de respondent van belang zijn om een echte Nederlander te zijn (SCP & CBS, 2020). Ongeveer een derde noemt geboren zijn in Nederland (tamelijk) belangrijk, terwijl zo'n twee derde het hebben van de Nederlandse nationaliteit noemt. Ongeveer de helft vindt het belangrijk dat iemand het grootste deel van het leven in Nederland heeft gewoond en bijna driekwart vindt het belangrijk dat iemand zich Nederlander voelt. Vrijwel niemand noemt christelijk zijn (tamelijk) belangrijk (4%). En vrijwel iedereen (91%) vindt het belangrijk dat het Nederlandse politieke systeem en de wetgeving worden gerespecteerd, om een echte Nederlander te zijn.

Ook in het Nationaal Kiezers Onderzoek van 2021 (Sipma et al., 2021) is gevraagd wat mensen tot echte Nederlanders maakt. Opnieuw vindt ruim een derde dat geboren zijn in Nederland (tamelijk) belangrijk is. Nederlandse voorouders wordt door bijna 30% gezien als van belang; Nederlandse gewoonten en tradities overnemen vindt zo'n twee derde belangrijk. Vrijwel iedereen (94%) vindt Nederlands kunnen spreken van belang om een echte Nederlander te zijn.

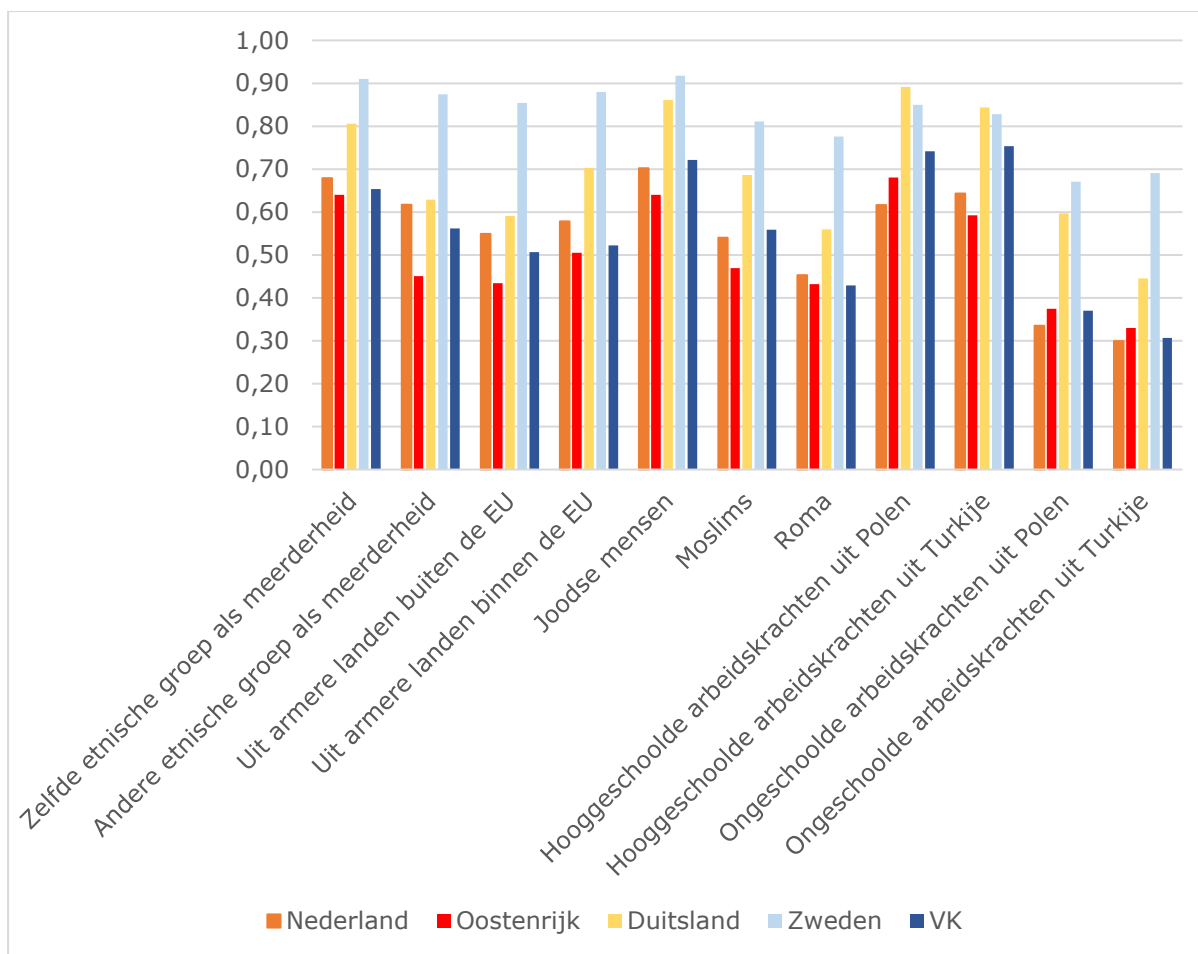
In een Canadese studie is met experimenten onderzocht welke kenmerken van immigranten bijdragen aan steun voor het toelaten tot Canada (Donnelly, 2017). Een hogere opleiding, betere beheersing van het Engels of Frans en meer arbeidservaring, zeker in de gezondheidszorg, blijken bij te dragen aan grotere steun voor het toelaten. Er was echter minder steun voor het toelaten van immigranten uit Soedan en Syrië dan voor immigranten uit andere onder andere Duitsland, Polen,

China, India en de Filipijnen. De auteurs concluderen dat dit toe te schrijven is aan kenmerken als religie en ras. De bevindingen in Canada repliceren grotendeels de bevindingen in de Verenigde Staten (Donnelly, 2017; Hainmüller & Hopkins, 2014).

5. Draagvlak voor immigratie in landen met richtgetallen

Er is vooralsnog weinig onderzoek waaruit blijkt dat in landen waar richtgetallen zijn geformuleerd, de bevolking anders is gaan denken over immigratie. De EU landen waar al gewerkt is met richtgetallen voor asiel, zoals in Oostenrijk en Duitsland hebben daarmee nog niet zo lang geleden geëxperimenteerd (Oostenrijk: 2016-2019; Duitsland: 2018-2020) en onderzoek ontbreekt of dit heeft geleid tot verandering in steun voor immigratie(beleid). Voor Zweden geldt dat er geen strikte richtgetallen zijn ingevoerd, maar dat het beleid strenger is geworden in 2016, zodat het relatieve aantal asielzoekers meer vergelijkbaar zou worden met andere EU-landen. In het VK heeft de regering Blair in 2003 beloofd de asielaanvragen te halveren (wat realiteit werd) en Cameron in 2010 beloofd de netto-migratie te reduceren naar 10.000 per jaar (wat niet lukte) (Adviesraad Migratie, 2022). Op basis van het Europees Sociaal Survey dat sinds 2002 vragen voorlegt over een aantal van de thema's, wordt hieronder getoond in welke mate er verschillen bestaan tussen landen in steun voor bepaalde vormen van migratiebeleid en voor een tweetal aspecten hoe dit veranderd is door de tijd.

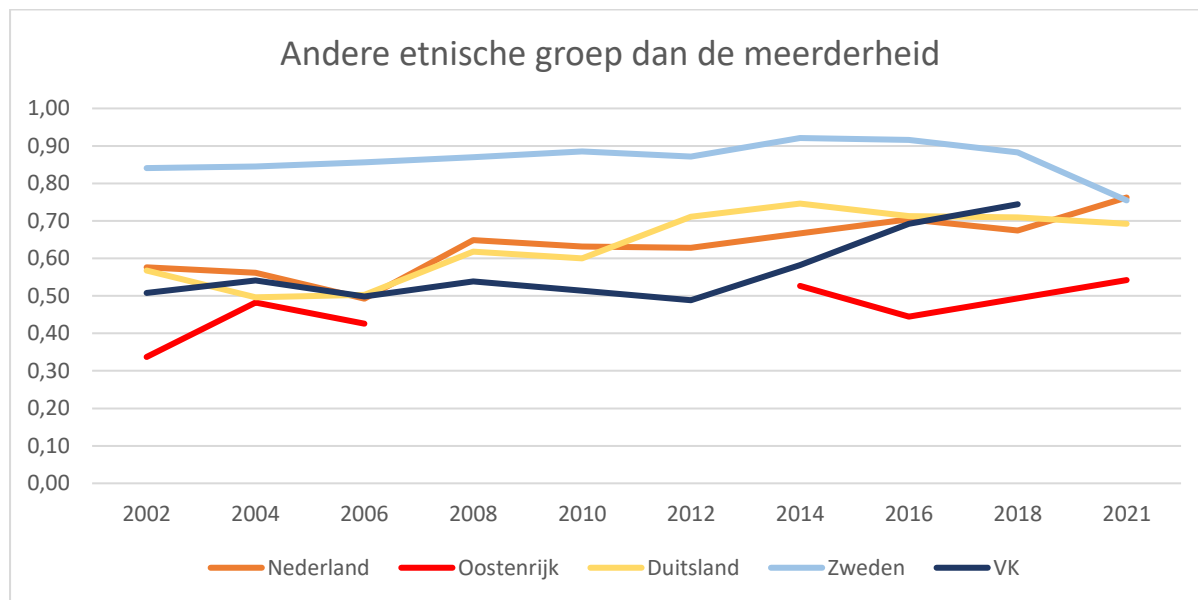
In het Europees Sociaal Survey (ESS) zijn vragen opgenomen over de mate waarin het beleid in een land mensen uit bepaalde groepen zou moeten toelaten om hier te komen wonen en leven. Hieronder is het percentage van de bevolking te zien dat voorstander is van beleid om 'een aantal' of 'velen' toe te laten in het land (deels ook gepresenteerd in Heath & Richards, 2020) van bepaalde groepen. Deze cijfers komen uit 2014, dat was het laatste jaar dat deze vraag over al deze groepen is opgenomen. Uit onderstaande figuur 5 blijkt dat de Zweden een ruimhartige toelating ondersteunden van vrijwel alle groepen. De Duitsers waren ook ruimhartiger tegenover de meeste groepen in vergelijking met de Nederlandse bevolking. Bij 'een andere etnische groep of ras dan de meerderheid' en 'armere landen buiten Europa', scoorden Nederland en Duitsland vrijwel gelijk. De Britten en Nederlanders ontlieden elkaar weinig in de beoordeling van het beleid over welke groepen moeten worden toegelaten. De Britten waren wel een stuk positiever over het toelaten van hooggeschoolde arbeidskrachten dan Nederlanders, hoewel Nederlanders daarover ook in meerderheid positief waren. Vooral voor het toelaten van laaggeschoolde arbeidskrachten was in Nederland minder draagvlak (net als in Oostenrijk en het VK).

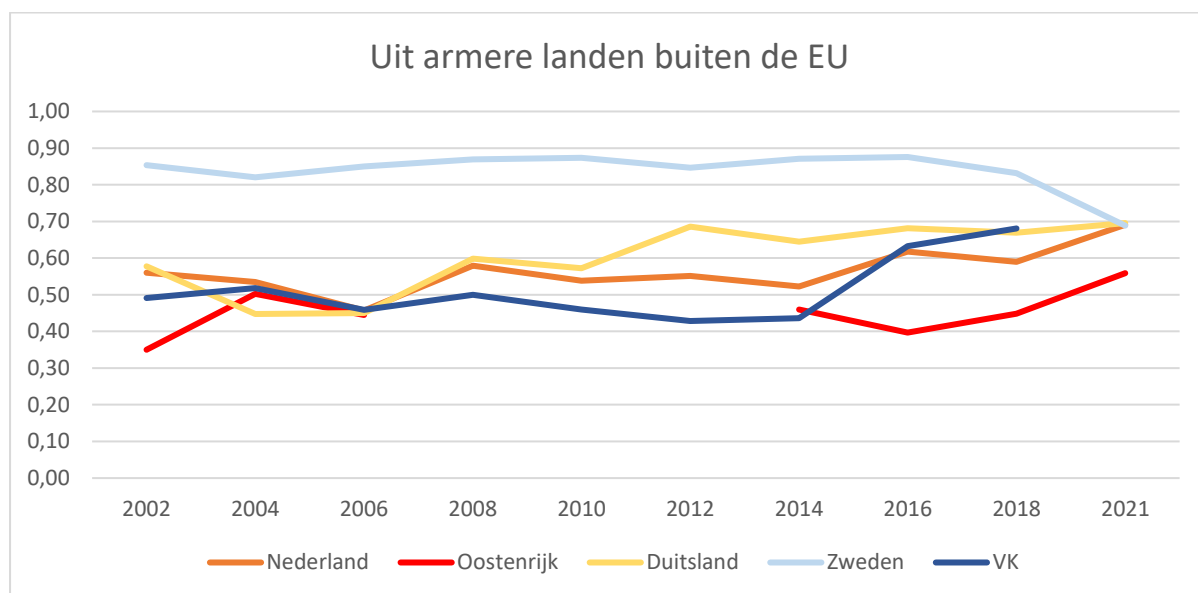
Figuur 5. Proporties van de bevolking met draagvlak voor beleid om een aantal of veel mensen van genoemde groepen toe te laten in 2014 (ESS, ERIC, 2018).

Voor twee van de beleidsvoorkeuren zijn gegevens beschikbaar over de jaren heen: voor de mate waarin mensen steun geven aan het toelaten van immigranten uit een andere etnische groep dan de meerderheid (figuur 6) en van immigranten uit armere landen van buiten de EU (figuur 7). Voor het VK zijn deze gegevens beschikbaar tot 2018, voor de andere landen tot 2021. Vanwege de covid-pandemie is er in Oostenrijk, Duitsland en Zweden voor gekozen om alleen een schriftelijke/online vragenlijst af te nemen, terwijl in alle eerdere jaren, in alle landen, de vragenlijst face-to-face was afgenomen. In Nederland is dat in 2021 ook face-to-face gedaan. Voor Nederland geldt dat er de afgelopen twintig jaar langzaam maar zeker meer steun gekomen is voor het toelaten van immigranten met een andere etnische achtergrond dan die van de meerderheid. Het daalde tot 50% in 2006, maar is sindsdien gestegen naar bijna 75% in 2021. Voor het toelaten van immigranten uit armere landen van buiten de EU is er eveneens een stijging, tot zo'n 70% in 2021. Het patroon voor Duitsland en het VK is vergelijkbaar met dat voor Nederland – opvallend is dat er in het VK in het jaar van de keuze voor de Brexit (2016) en in 2018 juist meer steun was voor immigratie dan daarvoor. De waargemaakte belofte van Blair in 2003 en de niet-waargemaakte belofte van Cameron in 2010 lijken weinig verandering teweeg te hebben gebracht in de gemiddelde steun voor de beleidsopties. In Duitsland is er nauwelijks verschil tussen de jaren voor en na de tijdelijke invoering

van richtgetallen voor asiel. Ook in Oostenrijk lijkt er sinds 2016 (het jaar na de invoering van de richtgetallen voor asiel) elk jaar wat meer steun voor migratie, hoewel de steun op een beduidend lager niveau blijft dan in Nederland en de ontwikkeling niet sneller veranderd is dan in Nederland, dat geen richtgetallen kent. De steun is in Oostenrijk ook nog niet veel hoger dan het was in 2014.

Figuur 6. Ontwikkeling in de proporties van de bevolking met draagvlak voor beleid om een aantal of veel immigranten uit een andere etnische groep dan de meerderheid toe te laten, ESS 2002-2021 (Voor VK tot 2018; voor Oostenrijk, Duitsland en Zweden in 2021 een schriftelijke/online dataverzameling i.p.v. face-to-face zoals in andere jaren en zoals in Nederland in 2021).

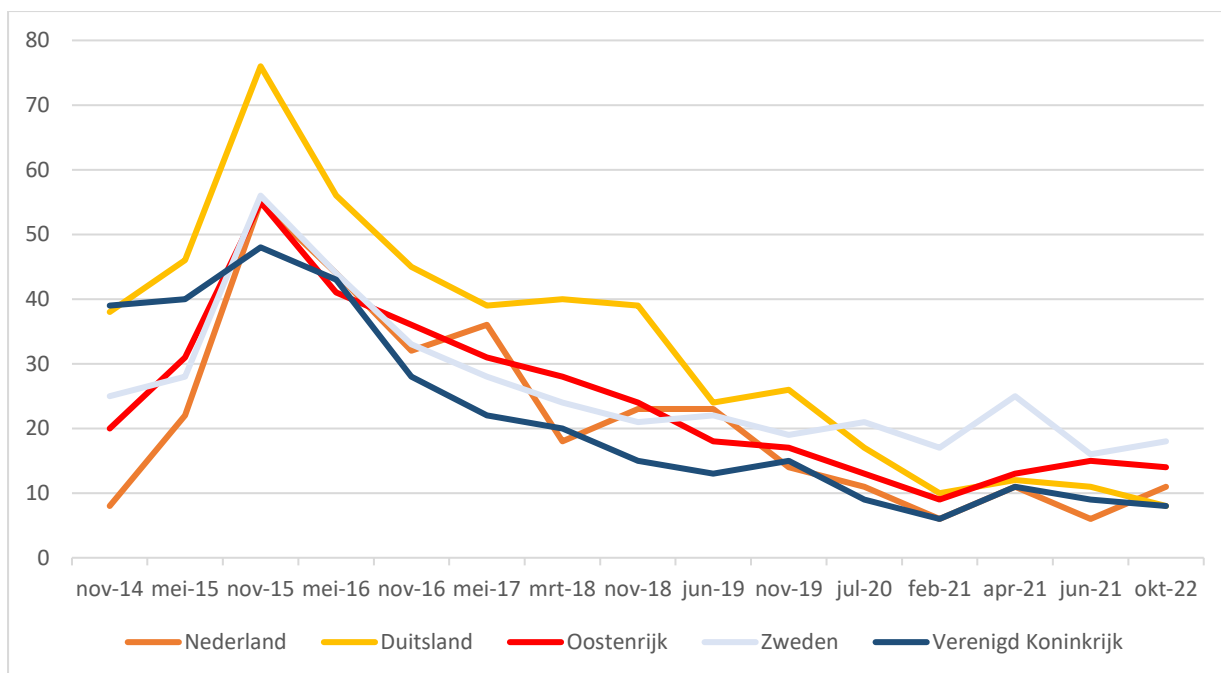
Figuur 7. Ontwikkeling in de proporties van de bevolking met draagvlak voor beleid om een aantal of veel mensen uit armere landen buiten de EU toe te laten, ESS 2002-2021 (Voor VK tot 2018;

voor Oostenrijk, Duitsland en Zweden in 2021 een schriftelijke/online dataverzameling i.p.v. face-to-face zoals in andere jaren en zoals in Nederland in 2021).

In Zweden blijkt er in 2021 een beduidend lagere steun te zijn voor migratie dan in de bijna 20 jaren ervoor. Enerzijds past dit bij het beeld dat in Zweden het onderwerp immigratie sterker op de politieke agenda kwam de laatste jaren. Anderzijds kan dit het gevolg zijn van het gebruik van een schriftelijke/online vragenlijst in plaats van een interviewer aan huis in een context met een sterke norm over een positieve houding ten aanzien van migratie. Het beeld van Zweden in 2021 over de steun voor migratie is in ieder geval overeenkomstig aan dat van Nederland en Duitsland.

Canada, waar richtgetallen voor migratie al 40 jaar bestaan, is uiteraard niet opgenomen in het Europees Social Survey. Toch kan op basis van het onderzoek van Donnelly (2017) geconcludeerd worden dat de publieke opinie in Canada maar weinig afwijkt van die in de landen uit figuur 6 en 7. Ook de mate van intentie tot discriminatie (de voorkeur geven aan een Canadees boven iemand met een immigratieachtergrond) is in Canada niet kleiner dan bijvoorbeeld in de VS (Donnelly, 2021). Wel stelt Donnelly dat het onderwerp immigratie in Canada minder gepolitiseerd is geraakt, door de sterke regulering en doordat de bevolking er veel kennis over heeft, en doordat de gemiddelde wens van de bevolking over de toelatingscriteria matcht met de daadwerkelijke criteria. Daartegenover plaatst Besco (2021) dat in Canada de immigratiehouding de laatste vijftien jaar juist steeds meer gekoppeld is aan een politieke voorkeur (voorstanders van immigratie kiezen een bepaalde partij en tegenstanders kiezen een andere partij), waarmee de tegenstellingen over het onderwerp politiek gezien juist toenemen. In Europa zijn in vrijwel alle landen radicaal-rechtse partijen opgekomen, die bij uitstek campagne voeren op het immigratiethema. Als radicaal-rechtse partijen als het ene uiteinde worden gezien en kosmopolitische partijen als het tegenovergestelde uiteinde, kan geconcludeerd worden dat ook in Europa in de meeste landen de politieke polarisatie op het thema immigratie is toegenomen. Toch is er nog geen bewijs voor toegenomen attitudes-polarisatie. Een recente trendstudie in Duitsland laat zien dat opinie-polarisatie over immigratie niet is veranderd in Duitsland tussen 1991 en 2018 (Teney & Rupieper, 2021); mensen zijn zich niet extremer gaan plaatsen en de grootste groep plaatst zich in het midden.

De mate waarin immigratie als belangrijkste nationale probleem wordt gezien is wel sterk aan verandering onderhevig geweest in alle landen waarmee hier vergeleken wordt (Figuur 8). Rondom de vlucht van de Syriërs naar Europa in 2015, vond in de hier gepresenteerde landen rond de helft van de bevolking immigratie het grootste nationale probleem, met Duitsland als uitschieter, waar zo'n 75% immigratie als het grootste probleem zag. In 2022 ziet tussen de 10% en 20% immigratie als het grootste nationale probleem in deze landen. In Zweden en Oostenrijk ziet een wat groter deel van de bevolking dan in Nederland, Duitsland of het Verenigd Koninkrijk immigratie als het grootste probleem. Rond de verkiezingen van 2022 in Zweden stond het thema immigratie hoog op de politieke agenda.

Figuur 8. Percentage in de bevolking dat 'immigratie' als een van de twee meest belangrijke nationale problemen ziet, Eurobarometers, 2014-2022.

Slotbeschouwing

De geringe ervaring met richtgetallen in Europa maakt een evaluatie van de impact op het draagvlak lastig. De houdingen ten aanzien van immigratie en immigranten (als algemene categorieën) zijn robuust en veranderen niet snel. Deze houdingen worden bovendien niet of nauwelijks beïnvloed door de hoeveelheid immigranten. Een vergelijking met landen waar wel richtgetallen zijn ingevoerd, geeft niet de indruk dat in die landen de houdingen zich anders ontwikkeld hebben dan in Nederland. Ook is een groot deel van de bevolking niet op de hoogte van de werkelijke aantallen immigranten, en zelfs als zij wel op de hoogte worden gebracht, doet dat niet zo veel met hun houdingen ten aanzien van immigranten. Tevens blijkt keer op keer dat het grootste deel van de bevolking zich gematigd of in het midden positioneert op de houding ten aanzien van migratie. Er zijn desalniettemin duidelijke verschillen in de samenleving, waarbij de houding ten aanzien van immigratie positiever is onder dat deel van de bevolking dat hoger opgeleid is, tevredener is over inkomen en het leven en meer vertrouwen heeft in de overheid. De algemene houding ten aanzien van immigratie is dus behoorlijk stabiel. Wat over tijd wel verandert, is de mate waarin mensen immigratie als het meest prominente nationale probleem zien. Hierin zijn schommelingen te zien die gelijk opgaan met een plotselinge toename in immigratie en de politisering van het onderwerp immigratie. Bovendien leggen mensen een link tussen immigratie en de knelpunten die zich op het moment van ondervraging voordoen, zoals momenteel op de woningmarkt.

Het vermijden van een situatie waarbij de lokale bevolking of de overheid voor verrassingen komt te staan, helpt vermoedelijk om immigratie minder sterk als een probleem te zien. Een voorbeeld lijkt het VK te zijn, waar verschillende databronnen laten zien dat het draagvlak voor immigratie wat

vergroot is na de Brexit; er wordt wel gesteld dat de bevolking de wens had uitgesproken voor meer controle over immigratie uit Oost-Europa en dat dit dankzij de Brexit gelukt is. De ontwikkeling in het draagvlak in Oostenrijk, waar richtgetallen zijn ingevoerd in 2015, wijkt echter nauwelijks af van dat in Nederland.

Als het invoeren van richtgetallen inderdaad zou kunnen bijdragen aan het gevoel van sterkere controle, dan zou dit kunnen leiden tot minder zorgen rondom immigratie. Twee belangrijke vragen die zich dan aandienen zijn 1. In hoeverre de richtgetallen te handhaven zijn als zich grotere aantallen immigranten aandienen en 2. Of achterliggende problemen die door een deel van de bevolking worden gekoppeld aan immigratie, worden aangepakt.

Onvrede ligt op de loer wanneer een overheid de voorspelbaarheid die besloten ligt in het formuleren van richtgetallen niet kan waarmaken. Die kans op onvrede geldt ook voor het grote deel van de bevolking dat wel voorstander is voor toelating van immigranten en voor ruimhartige opvang in situaties van nood. Als richtgetallen functioneel zijn in het geven van het signaal dat immigratie gecontroleerd wordt, maar als dit vervolgens niet waargenomen wordt doordat problemen op gekoppelde deelterreinen blijven voortduren (Banulescu-Bogdan, 2022), dan zou het instellen van richtgetallen geen of wellicht een tegengesteld effect kunnen hebben.

Een tekort aan opvangplekken en het plotseling openen en sluiten van opvangcentra, het toestaan van te veel immigranten in woonhuizen alsook een sterke mate van segregatie of het voortbestaan van wantoestanden in de arbeidssituatie van immigranten, die allemaal een dreiging op een deelgebied kunnen voeden door ervaring ofwel politisering, dragen niet bij aan het beeld van controle. Banulescu-Bogdan (2022) stelt dan ook dat het aanpakken van de onderliggende problemen, belangrijker kan zijn voor het wegnemen van de zorgen die mensen hebben over immigratie, dan een negatief narratief vervangen voor een positief immigratie narratief. Het invoeren van richtgetallen om daarmee de immigratie beter te beheersen zal naar verwachting niet tot minder sterke reacties leiden als de achterliggende vraagstukken onopgelost blijven.

Literatuur

Abdelaaty, L., & Steele, L. G. (2022). Explaining attitudes toward refugees and immigrants in Europe. *Political Studies*, 70(1), 110-130.

Adviesraad Migratie (2022). *Realisme rond richtgetallen*.

Albada, K., Hansen, N., & Otten, S. (2021). Polarization in attitudes towards refugees and migrants in the Netherlands. *European Journal of Social Psychology*, 51(3), 627-643.

Bansak, K., Hainmueller, J., & Hangartner, D. (2016). How economic, humanitarian, and religious concerns shape European attitudes toward asylum seekers. *Science*, 354(6309), 217-222.
<https://doi.org/10.1126/science.aag2147>

Banulescu-Bogdan, N. (2022). From Fear to Solidarity: The Difficulty in Shifting Public Narratives about Refugees. IMP. [Research: From Fear to Solidarity: The Difficulty .. | migrationpolicy.org](https://www.migrationpolicy.org/research/from-fear-to-solidarity-the-difficulty)

Bertelsmann Stiftung. (2022). [Skepsis gegenüber Zuwanderung nimmt in Deutschland weiter ab.](https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/press-releases/2022/04/skepsis-gegenueber-zuwanderung-nimmt-in-deutschland-weiter-ab)

- Besco, R. (2021). From Stability to Polarization: The Transformation of Canadian Public Opinion on Immigration, 1975-2019. *American Review of Canadian Studies*, 51(1), 143-165.
- Brandt, M. J., & Crawford, J. T. (2019). Studying a heterogeneous array of target groups can help us understand prejudice. *Current Directions in Psychological Science*, 28(3), 292-298.
- Boomgaarden, H. G., & Vliegenthart, R. (2009). How News Content Influences Anti-Immigration Attitudes: Germany, 1993-2005. *European Journal of Political Research*, 48(4), 516-542.
- Careja, R. (2016). Party Discourse and Prejudiced Attitudes Toward Migrants in Western Europe at the Beginning of the 2000s. *International Migration Review*, 50(3), 599-627.
- Coenders, M., Lubbers, M., Scheepers, P., & Verkuyten, M. (2008). More than two decades of changing ethnic attitudes in the Netherlands. *Journal of Social Issues*, 64(2), 269-285.
<https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2008.00561.x>
- Czymara, C. S. (2020). Propagated Preferences? Political Elite Discourses and Europeans' Openness Toward Muslim Immigrants. *International Migration Review* 54(4), 1212-1237.
- Czymara, C. S., & Dochow, S. (2018). Mass Media and Concerns About Immigration in Germany in the 21st Century: Individual-Level Evidence over 15 Years. *European Sociological Review*, 34(4), 381-401.
- Czymara, C. S., & Schmidt-Catran, A. W. (2017). Refugees unwelcome? Changes in the public acceptance of immigrants and refugees in Germany in the course of Europe's 'immigration crisis'. *European Sociological Review*, 33(6), 735-751.
- Deiss-Helbig, E., & Remer, U. (2022). Does the Local Presence of Asylum Seekers Affect Attitudes toward Asylum Seekers? Results from a Natural Experiment. *European Sociological Review*, 38(2), 219-233.
- Den Ridder, J. D., Boonstoppel, E., & Dekker, P. (2018). *Burgerperspectieven 2018*| 2. Den Haag: SCP.
- Den Ridder, J. D. & Dekker, P. (2019). Publieke Opinie. In: Wennekers, A., Boelhouwer, J., Van Campen, C., & Kullberg, J. (Red). *De sociale staat van Nederland 2019* (pp. 53-79). Den Haag: SCP.
- Den Ridder, J. D., Mensink, W., Dekker, P., & Schrijver, E. (2016). *Burgerperspectieven 2016*| 2. Den Haag: SCP.
- Den Ridder, J. D., Miltenburg, E., Huijnk, W., & Rijnberk, S. V. (2019). *Burgerperspectieven 2019*| 4. Den Haag: SCP.
- Den Ridder, J.D., Vermeij, L., Maslowski, R. & van 't Hul, L. (2021). *Burgerperspectieven 2021*| 4. Den Haag: SCP.
- Donnelly, M. J. (2017). *Canadian exceptionalism: are we good or are we lucky? A survey of Canadian attitudes in comparative perspective*. Toronto: University of Toronto.

- Donnelly, M. J. (2021). Discrimination and Multiculturalism in Canada: Exceptional or Incoherent Public Attitudes? *American Review of Canadian Studies*, 51(1), 166-188. <https://doi.org/10.1080/02722011.2021.1893052>
- Eberl, J. M., Meltzer, C. E., Heidenreich, T., Herrero, B., Theorin, N., Lind, F., Berganza, R., Boomgaarden, H. G., Schemer, C., & Strömbäck, J. (2018). The European Media Discourse on Immigration and Its Effects: A Literature Review. *Annals of the International Communication Association*, 42(3), 207-23. <https://doi.org/10.1080/23808985.2018.1497452>
- Eisinga, R., & Scheepers, P. L. (1989). *Ethnocentrisme in Nederland: theoretische en empirische modellen*. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen.
- Erdogan, M. (2022). MPI Webinar: Public Narratives on Refugees: Sustaining Solidarity in Times of Crisis. <https://www.migrationpolicyinstitute-europe.com/events/unfolding-narrative-surrounding-ukrainian-migration-crisis>.
- Erhard, L., Heiberger, R.H., & Windzio, M., (2021). Diverse Effects of Mass Media on Concerns About Immigration: New Evidence from Germany, 2001–2016. *European Sociological Review*. <https://doi.org/10.1093/esr/jcab063>
- European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2018). ESS7 - integrated file, edition 2.2 [Data set]. Sikt - Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. https://doi.org/10.21338/ESS7E02_2
- Gidron, N., & Mijs, J. J. (2019). Do changes in material circumstances drive support for populist radical parties? Panel data evidence from The Netherlands during the Great Recession, 2007–2015. *European Sociological Review*, 35(5), 637-650. <https://doi.org/10.1093/esr/jcz02>
- Gorodzeisky, A., & Semyonov, M. (2020). Perceptions and Misperceptions: Actual Size, Perceived Size and Opposition to Immigration in European Societies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(3), 612-630. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1550158>
- Gravelle, T. B. (2018). Partisanship, local context, group threat, and Canadian attitudes towards immigration and refugee policy. *Migration Studies*, 6(3), 448-467.
- Green, E. G. (2009). Who can enter? A multilevel analysis on public support for immigration criteria across 20 European countries. *Group Processes & Intergroup Relations*, 12(1), 41-60.
- Gusciute, E., Mühlau, P., & Layte, R. (2021). All Welcome Here? Attitudes towards Muslim Migrants in Europe. *International Migration*, 59(5), 149-165.
- Güveli, A., Need, A., & De Graaf, N. D. (2007). The Rise of New Social Classes within the Service Class in The Netherlands: Political Orientation of Social and Cultural Specialists and Technocrats between 1970 and 2003. *Acta Sociologica*, 50(2), 129-146.
- Hainmueller, J. & Hopkins, D. J. (2014). Public attitudes toward immigration. *Annual Review of Political Science*, 17, 225-249.
- Hangartner, D. et al. (2019). Does exposure to the refugee crisis make natives more hostile? *American Political Science Review*, 113, 442-455.

- Hatton, T. J. (2021). Public opinion on immigration in Europe: Preference and salience. *European journal of political economy*, 66, 101969.
- Heath, A. F., & Richards, L. (2020). Contested boundaries: Consensus and dissensus in European attitudes to immigration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(3), 489-511.
- Helbling, M., Reeskens, T., & Wright, M. (2016). The mobilisation of identities: A study on the relationship between elite rhetoric and public opinion on national identity in developed democracies. *Nations and Nationalism*, 22(4), 744-767.
- Hendriks, I., Lubbers, M., & Scheepers, P. (2022a). A Panel Study of Attitudes toward Ethnic Minorities and the Role of Changes in Individuals' Economic Situations. *International Journal of Public Opinion Research*, 34(1), edac003.
- Hendriks, I., Lubbers, M. & Scheepers, P. (2022b). Accepting Immigrants and Refugees Into the Country While Rejecting Them From the Neighbourhood? A Study on NIMBYism and Its Determinants. *Submitted manuscript*.
- Hendriks, I., Lubbers, M. & Savelkoul, M. (2021). Understanding attitudes towards refugees as compared to immigrants. Questionnaire administered to the LISS panel. ODISSEI/LISS. <https://doi.org/10.17026/dans-xba-q2ak>
- Henry, P. J., & Sears, D. O. (2009). The crystallization of contemporary racial prejudice across the lifespan. *Political Psychology*, 30(4), 569-590. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2009.00715.x>
- Herda, D. (2013). Too Many Immigrants? Examining Alternative Forms of Immigrant Population Innumeracy. *Sociological Perspectives*, 56(2), 213-240. <https://doi.org/10.1525/sop.2013.56.2.213>
- Herda, D. (2019). Tracking Ignorance: Examining Changes in Immigrant Population Innumeracy in the United States from 2005 to 2013. *Migration Letters*, 16(2), 329-339.
- Hopkins, D. J., Sides, J., & Citrin, J. (2019). The muted consequences of correct information about immigration. *The Journal of Politics*, 81(1), 315-320.
- I&O research/Van der Schelde, A. (2022). *Draagvlak opvang asielzoekers. Rapport I&O Research. In opdracht van NOS*. Amsterdam: I&O Research.
- Ipsos. (2022). *Prinsjesdagonderzoek 2022. Rapport voor de NOS*. Amsterdam: Ipsos.
- Jacobs, K., Lubbers, M., Sipma, T., Spierings, N., & Van der Meer, T. W. G. (2021). Dutch Parliamentary Election Study 2021 (DPES/NKO 2021). Nijmegen: SKON.
- Jaspers, E., Lubbers, M., & De Graaf, N. D. (2009). Measuring once twice: An evaluation of recalling attitudes in survey research. *European Sociological Review*, 25(3), 287-301.
- Jeannet, A. M., Heidland, T., & Ruhs, M. (2021). What asylum and refugee policies do Europeans want? Evidence from a cross-national conjoint experiment. *European union politics*, 22(3), 353-376.

- Kalter, F. (2022). Integration in migration societies. In *Handbook of Sociological Science* (pp. 135-153). Edward Elgar Publishing.
- Kosowicz, A. (2022). MPI Webinar: Public Narratives on Refugees: Sustaining Solidarity in Times of Crisis. <https://www.migrationpolicyinstitute-europe.com/events/unfolding-narrative-surrounding-ukrainian-migration-crisis>
- Kunovich, R. M. (2017). Perceptions of Racial Group Size in a Minority-Majority Area. *Sociological Perspectives*, 60(3), 479-96. <https://doi.org/10.1177/0731121416675869>
- Kuntz, A., Davidov, E., & Semyonov, M. (2017). The dynamic relations between economic conditions and anti-immigrant sentiment: A natural experiment in times of the European economic crisis. *International Journal of Comparative Sociology*, 58(5), 392-415. <https://doi.org/10.1177/0020715217690434>
- Kustov, A., Laaker, D., & Reller, C. (2021). The stability of immigration attitudes: Evidence and implications. *The Journal of Politics*, 83(4), 1478-1494. <https://doi.org/10.1086/715061>
- Lam eris, J., Kraaykamp, G., Ruiter, S., & Tolsma, J. (2018). Size Is in the Eye of the Heholder: How Differences Between Neighbourhoods and Individuals Explain Variation in Estimations of the Ethnic Out-Group Size in the Neighbourhood. *International Journal of Intercultural Relations*, 63, 80-94. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2018.01.002>
- Lancee, B., & Pardos-Prado, S. (2013). Group conflict theory in a longitudinal perspective: Analyzing the dynamic side of ethnic competition. *International Migration Review*, 47(1), 106-131. <https://doi.org/10.1111/imre.1201>
- Liebe, U., Meyerhoff, J., Kroesen, M., Chorus, C., & Glenk, K. (2018). From welcome culture to welcome limits? Uncovering preference changes over time for sheltering refugees in Germany. *PloS one*, 13(8), e0199923.
- Lubbers, M., Coenders, M., & Scheepers, P. (2006). Objections to asylum seeker centres: Individual and contextual determinants of resistance to small and large centres in the Netherlands. *European Sociological Review*, 22(3), 243-257.
- Lubbers, M., & Güveli, A. (2007). Voting LPF: stratification and the varying importance of attitudes. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 17(1), 21-47.
- Lucassen, G., & Lubbers, M. (2012). Who fears what? Explaining far-right-wing preference in Europe by distinguishing perceived cultural and economic ethnic threats. *Comparative Political Studies*, 45(5), 547-574.
- Lucassen, L., & Lucassen, J. (2018). *Vijf eeuwen migratie: Een verhaal van winnaars en verliezers*. Atlas Contact.
- Mayda, A. M. (2006). Who is against immigration? A cross-country investigation of individual attitudes towards immigrants. *The Review of Economics and Statistics*, 88(3), 510-530. <https://doi.org/10.1162/rest.88.3.510>
- Meuleman, B., Abts, K., Schmidt, P., Pettigrew, T. F., & Davidov, E. (2020). Economic conditions, group relative deprivation and ethnic threat perceptions: A cross-national perspective. *Journal of*

- Ethnic and Migration Studies, 46(3), 593-611.
<https://doi.org/10.1080/1369183x.2018.1550157>
- Meuleman, R., Lubbers, M., & Kraaykamp, G. (2016). Opinions on migration in a European perspective. Trends and differences. In *Trust, life satisfaction and opinions on immigration in 15 European countries* (pp. 32-55). Netherlands Institute for Social Research.
- Nadeau, R., Niemi, R.G., & Levine, J. (1993). Innumeracy About Minority Populations. *Public Opinion Quarterly*, 57(3), 332-347.
- Oesch, D., & Rennwald, L. (2018). Electoral competition in Europe's new tripolar political space: Class voting for the left, centre-right and radical right. *European journal of political research*, 57(4), 783-807.
- Postmes, T., Gordijn, E., Kuppens, T., Gootjes, G. & Albada, K. (2017). *Draagvlak Migratiebeleid*. Groningen: RUG.
- Pottie-Sherman, Y., & Wilkes, R. (2017). Does Size Really Matter? On the Relationship Between Immigrant Group Size and Anti-Immigrant Prejudice. *International Migration Review* 51(1), 218-250. <https://doi.org/10.1111/imre.12191>
- Schlueter, E., & Davidov, E. (2013). Contextual Sources of Perceived Group Threat: Negative Immigration-Related News Reports, Immigrant Group Size and Their Interaction, Spain 1996-2007. *European Sociological Review*, 29(2), 179-191. <https://doi.org/10.1093/esr/jcr054>
- Schlueter, E., Masso, A., & Davidov, E. (2020). What Factors Explain Anti-Muslim Prejudice? An Assessment of the Effects of Muslim Population Size, Institutional Characteristics and Immigration-Related Media Claims. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(3), 649-664. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1550160>
- Schlueter, E., & Scheepers, P. (2010). The Relationship Between Outgroup Size and Anti-Outgroup Attitudes: A Theoretical Synthesis and Empirical Test of Group Threat- and Intergroup Contact Theory. *Social Science Research*, 39(2), 285-95.
<https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2009.07.006>
- Sipma, T., Jacobs, K., Lubbers, M., Spierings, N., & Van der Meer, T. W. G. (2021). Dutch Parliamentary Election Study 2021 (DPES/NKO 2021): Research description and codebook. Nijmegen: SKON.
- Sniderman, P. M., & Hagendoorn, L. (2009). When ways of life collide. In *When Ways of Life Collide*. Princeton University Press.
- Sociaal en Cultureel Planbureau - SCP; Centraal Bureau voor de Statistiek – CBS. (2020). *Culturele Veranderingen in Nederland (CV) en SCP Leefsituatie Index (SLI) 2018*. DANS. <https://doi.org/10.17026/dans-26p-m2d7>
- Steinmann, J. P., & Lubbers, M. (2022). Misperceptions of the foreign-born population size in European societies. Manuscript submitted for publication.
- Stockemer, D., Niemann, A., Unger, D., & Speyer, J. (2020). The "refugee crisis," immigration attitudes, and euroscepticism. *International Migration Review*, 54(3), 883-912.

- Teney, C., & Rupieper, L. K. (2021). A new social conflict on globalisation-related issues in Germany? A longitudinal perspective. <https://osf.io/preprints/socarxiv/4xqke/>
- Van Dalen, H. (2022). De kijk van de Europese burger op effecten migratie. *DEMOS*, 38(9). <https://nidi.nl/demos/de-kijk-van-europese-burgers-op-effecten-immigratie/>
- Van Drunen, Y., Spruyt, B., & Van Droogenbroeck, F. (2021). The salience of perceived societal conflict in Europe: A 27 country study on the development of a measure for generalized conflict thinking. *Social Indicators Research*, 158, 595-635. <https://doi.org/10.1007/s11205-021-02693-9>
- Van Klingeren, M., Boomgaarden, H. G., Vliegthart, R., & De Vreese, C. H. (2015). Real World Is Not Enough: The Media as an Additional Source of Negative Attitudes Toward Immigration, Comparing Denmark and the Netherlands. *European Sociological Review*, 31(3), 268-83. <https://doi.org/10.1093/esr/jcu089>
- Von Hermanni, H., & Neumann, R. (2019). 'Refugees welcome?' The interplay between perceived threats and general concerns on the acceptance of refugees—a factorial survey approach in Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(3), 349-374.
- Zorlu, A. (2017). Attitudes toward asylum seekers in small local communities. *International Migration*, 55(6), 14-36.